

برآورد سرمایه اجتماعی در مناطق مختلف شهر مشهد و ارایه راهکارها جهت ارتقاء آن در راستای وظایف شهرداری

حسین محمدی^۱، آزاده تعالی مقدم^۲، مرتضی بستام^۳

۱- عضو هیات علمی دانشگاه فردوسی مشهد
hoseinmohammadi@yahoo.com

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد اقتصاد کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه فردوسی مشهد
azadeh_taalimoghaddam@yahoo.com

۳- دانشجوی کارشناسی ارشد اقتصاد، دانشکده علوم اداری و اقتصادی، دانشگاه فردوسی مشهد
morteza_bastam@yahoo.com

چکیده

سرمایه اجتماعی (Social Capital) از مفاهیم نسبتاً جدیدی است که امروزه در بررسی‌های اقتصادی و اجتماعی جوامع توسعه یافته و در حال توسعه مطرح شده و نقش آن در شکل‌دهی روابط اجتماعی افراد بررسی می‌گردد. از آنجا که شهرداری در سوق‌دهی امکانات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در مناطق مختلف شهر نقش به سزایی بر عهده دارد و از طرفی با مردم به عنوان صاحبان و نفع‌برندگان از سرمایه اجتماعی ارتباط دو جانبه‌ای دارد، بسترسازی و ایجاد شرایط لازم در جهت افزایش این شاخص در بین افراد می‌تواند منافع متقابلی برای مردم و سازمانهای مسئول از جمله شهرداری داشته باشد. بدین منظور در این مطالعه با بررسی ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی، به برآورد میزان آن در مناطق ۱۳ گانه شهر مشهد پرداخته شده است.

برای انجام تحقیق با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای با تخصیص متناسب، حجم نمونه در هر منطقه به‌دست آمده و پس از تکمیل پرسشنامه‌ها و انجام آزمون‌های مربوطه، سطح سرمایه اجتماعی و شاخص‌های آن با استفاده از نرم-افزارهای Excel و SPSS محاسبه گردید. نتایج حاکی از آن است که سطح سرمایه اجتماعی در شهر مشهد در حد متوسط بوده و بیشترین شاخص‌های سرمایه اجتماعی در مشهد مربوطه به آگاهی و مشارکت و کمترین شاخص‌های سرمایه اجتماعی مربوط به اعتماد و امنیت بوده است. در ادامه تحقیق با تشکیل جداول توافقی، ارتباط بین برخی از متغیرهای توصیفی از جمله جنسیت، تحصیلات، درآمد و بومی بودن افراد با شاخص‌های سرمایه اجتماعی بررسی شده و در نهایت میزان آشنایی و رضایت مردم از سازمانهای زیرمجموعه شهرداری مشهد ارزیابی شده است. در نهایت با توجه به نتایج تحقیق، راهکارهای لازم برای ارتقاء سطح سرمایه اجتماعی در مناطق مختلف شهر که در راستای وظایف شهرداری می‌باشد، ارائه گردیده است.

کلمات کلیدی: سرمایه اجتماعی، مشهد، شاخص‌های سرمایه اجتماعی، جدول توافقی، شهرداری مشهد.

از هم گسیختگی روابط اجتماعی در شهر، گسترش شهرنشینی، افزایش مهاجرت از روستاها به شهرها و تنوع فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی متعاقب آن، کاهش همکاری و تعاون شهروندان، کمبود حمایت‌های اجتماعی از برنامه‌های عمران شهری، ضرورت ایجاد امنیت اجتماعی، پدیده بیکاری و مشاغل کاذب درون شهرها و به طور خلاصه مسائل و مشکلات شهری و عدم مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی، در بسیاری از شهرهای ایران، به‌ویژه کلان شهرها موجب اتلاف سرمایه‌های مادی و معنوی و تشدید مشکلات و ناهنجاری‌های شهری گردیده است. شهر مشهد به عنوان دومین کلان شهر کشور، به دلیل ویژگی‌های خاص گردشگری و زیارتی آن از مسائل و معضلات کلان شهری مستثنی نیست. وجود خرده فرهنگ‌ها و سنخ فرهنگی متنوع به دلیل مهاجرت، نظارت از بالا و مشارکت از پایین (مشارکت مردم محور) را می‌طلبد که این مشارکت می‌تواند باعث کاهش مشکلات و مسایل محل زندگی افراد شود که می‌بایست با توجه به منابع و ظرفیت‌های اجتماعی در قالب سرمایه‌های اجتماعی انجام پذیرد. استفاده از سرمایه اجتماعی افراد، می‌تواند راه حل مناسب و مؤثری جهت حل مسائل از جمله کاهش جرم و افزایش غیر رسمی کنترل اجتماعی و درک متقابل شهروندان و مسئولین شهر گردد. پس در درجه اول شناخت سرمایه اجتماعی در شهر به منظور نگرشی جامع بر این مسئله ضروری به نظر می‌رسد. از سوی دیگر شهرداری به عنوان یکی از ارکان اساسی هر شهر نقش مؤثر و ویژه‌ای در مدیریت، برنامه ریزی و اجرای سیاست‌های کلان هر شهر ایفا می‌کند. این نهاد به دلیل ارتباط تنگاتنگ و نزدیکی که با سایر اقشار جامعه دارد، می‌تواند از میزان سرمایه اجتماعی افراد در شهر اثر بپذیرد و اثر قابل ملاحظه‌ای بر سرمایه اجتماعی افراد داشته باشد. لذا بررسی میزان آشنایی، مشارکت و رضایت شهروندان از بخش‌های مختلف شهرداری می‌تواند راهنمایی‌های مفیدی در خصوص نحوه تعامل سازمان‌های مختلف شهرداری با شهروندان داشته باشد. چنانچه این تعامل به صورت مفید و سازنده باشد، می‌تواند اثرات مثبت دو جانبه‌ای بر شهروندان و سازمان‌های زیر مجموعه شهرداری داشته باشد. از این زاویه، تعامل سازنده هم موجب بهبود عملکرد سازمان‌های زیر مجموعه شهرداری شده و هم سرمایه اجتماعی شهروندان را ارتقا می‌دهد که این روند یک تسلسل (دور) سازنده‌ای را در شهر ایجاد خواهد کرد.

در این راستا، هدف از این پژوهش برآورد سطح سرمایه اجتماعی و شاخص‌های مختلف آن در مناطق مختلف شهر مشهد و مقایسه آنها با یکدیگر است. بدین منظور ارتباط متغیرهایی از جمله جنسیت، محل تولد، درآمد و میزان تحصیلات با هر یک از شاخص‌های اعتماد، مشارکت، آگاهی، امنیت و در نهایت سرمایه اجتماعی مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته و در نهایت پیشنهاداتی ارائه گردیده است.

۱) تعریف سرمایه اجتماعی

به‌طور سنتی، سرمایه در سه دسته کلی سرمایه طبیعی، سرمایه فیزیکی و سرمایه انسانی طبقه‌بندی شده است. این سرمایه‌ها با یکدیگر ثروت یک جامعه را تشکیل داده و بستر رشد و توسعه اقتصادی را مهیا می‌سازند. در این فرآیند، ترکیب سرمایه‌ها تغییر می‌کند. برخی از اشکال سرمایه‌های طبیعی، استفاده شده و به سرمایه‌های فیزیکی تبدیل می‌شوند. سرمایه‌های فیزیکی نیز به مرور زمان و با استفاده، از بین رفته و از جامعه موفق انتظار می‌رود که جایگزین مؤثرتری برای آنها پیدا کند.

اکنون این مسئله پذیرفته شده است که این سه نوع سرمایه، تنها بخشی از فرآیند رشد و توسعه اقتصادی را توضیح می‌دهند و شیوه تعامل بازیگران اقتصادی و نحوه سازمان‌دهی خودشان در رشد و توسعه اهمیت قابل ملاحظه‌ای دارد (گروتارت، ۱۳۸۷). سرمایه اجتماعی را به طور خلاصه می‌توان به معنای هنجارها و شبکه‌هایی دانست که امکان مشارکت مردم در اقدامات جمعی را به منظور کسب سود متقابل فراهم می‌کند. سرمایه اجتماعی مجموعه نهادها، قوانین، روش‌ها، عادات اجتماعی، سنت‌ها و قواعد رفتاری یک جامعه است که مناسبات اجتماعی بین مردم یک جامعه را شکل می‌دهد (رنانی، ۱۳۸۱).

تعاریف بسیار دیگری نیز در رابطه با سرمایه اجتماعی ارایه شده است که برخی از مهمترین آنها در جدول ۱ ذکر شده است.

جدول ۱- برخی تعاریف سرمایه اجتماعی از نظر صاحب نظران مربوطه

صاحب نظر	تعریف سرمایه اجتماعی
کلمن ^۱ (۱۹۹۰)	سرمایه اجتماعی را می‌بایست با کارکردش تعریف کرد. کارکردی که به وسیله سرمایه اجتماعی مشخص می‌شود، ارزش جنبه‌هایی از ساختار اجتماعی است که کنش گران به عنوان منابعی جهت تحقق اهداف و علایقشان از آن‌ها استفاده می‌کنند.
بیکر ^۲ (۱۹۹۰)	سرمایه اجتماعی منبعی است که کنش گران آن را از ساختارهای خاص اجتماعی بر می‌گیرند و سپس در پیگیری منافع خود به کارش می‌برند. سرمایه اجتماعی به واسطه تغییر در روابط کنش گران به وجود می‌آید.
شیف ^۳ (۱۹۹۲)	سرمایه اجتماعی مجموعه‌ای از عناصر ساختار اجتماعی است که بر روابط میان مردم اثر می‌گذارد و نهاده‌های تابع تولید و یا توابع مطلوبیت را تشکیل می‌دهند.
پاتنام ^۴ (۱۹۹۵)	سرمایه اجتماعی، جنبه‌هایی از سازمان اجتماعی از قبیل هنجارها، شبکه‌های اجتماعی و اعتماد متقابل است که همیاری و هماهنگی افراد را برای دستیابی به منافع مشترک، تسهیل می‌کند.
بانک جهانی ^۵ (۱۹۹۵)	سرمایه اجتماعی به نهادها، روابط و هنجارهایی که به کمیت و کیفیت کنش‌های متقابل اجتماعی جوامع شکل می‌دهند، اشاره دارد. سرمایه اجتماعی تنها حاصل جمع نهادهایی که جامعه را پی‌ریزی کرده‌اند، نمی‌باشد. بلکه پیوندهای محکمی است که آن‌ها را به یکدیگر متصل می‌دارد.
لامان و پروساک ^۶ (۱۹۹۸)	سرمایه اجتماعی یک فرد عبارت است از مجموعه و الگوی روابطی که فرد در آن‌ها درگیر است و بدان دستیابی دارد.
فوکویاما ^۷ (۲۰۰۰)	سرمایه اجتماعی مثل و نمونه ملموسی از یک هنجار غیر رسمی (نانوشته) است که همکاری میان دو یا چند نفر را ارتقا می‌بخشد.
OEC(2004)	سرمایه اجتماعی، شبکه‌هایی دارای هنجارها، ارزش‌ها و برداشت‌های مشترک است که همکاری در داخل و بین گروه‌ها را تسهیل می‌کند.
فاطمه مرنیسی (۱۳۸۴)	سرمایه اجتماعی شکلی از همبستگی سنتی جامعه است که در آن گروه‌های مردم می‌توانند با وقف خویش در پروژه‌های اجتماعی نفع فردی خود را دنبال کنند.

منبع: قاسمی و همکاران (۱۳۸۵).

شاخص‌های سرمایه اجتماعی

در مطالعات مختلف شاخص‌های متفاوتی برای سرمایه اجتماعی گزارش شده است. صرف نظر از تفاوت‌های جزئی موجود بین شاخص‌های سرمایه اجتماعی، همه این شاخص‌ها تلاش دارند میزان سرمایه بالقوه نهفته بین افراد را که روابط اجتماعی آنها را تسهیل می‌کند اندازه‌گیری نمایند. در این تحقیق شاخص‌های اعتماد، مشارکت، آگاهی و امنیت که اکثر

- 1 . Coleman
- 2 . Becker
- 3 . Schiff
- 4 . Putnam
- 5 . World Bank
- 6 . Laman and Prusak
- 7 . Fukuyama

مطالعات داخل و خارج از کشور آنها را بکار برده‌اند مورد بررسی قرار گرفته است. در ادامه به بررسی هر کدام از شاخص‌ها پرداخته می‌شود.

الف) اعتماد: یکی از شاخص‌های مهم در اندازه‌گیری سطح سرمایه اجتماعی اعتماد است. این شاخص میزان اعتماد فرد به خانواده، دوستان، خویشاوندان، همسایگان، غریبه‌ها و در سطح بالاتر به نمایندگان‌شان را نشان می‌دهد. اعتماد اجتماعی در سطوح مختلف، عملکرد اقتصادی را ارتقا می‌بخشد و موجب تسهیل در کارها می‌گردد (اختر محقق، ۱۳۸۵). عناصر و جنبه‌های یک رابطه مبتنی بر اعتماد عبارتند از صداقت، صراحت، سهیم کردن دیگران در اطلاعات و عقاید و افکار و احساسات، احترام و ارزش قائل شدن برای طرف مقابل، حمایت از توانایی‌ها و شایستگی‌های طرف مقابل، تمایلات همیارانه و یاری‌گرایانه و رفتارهای اعتمادآمیز (آقابخشی، ۱۳۷۵). در این تحقیق متغیرهای مختلفی که هر یک جنبه‌ای از اعتماد را در نظر دارند، مطرح گردیده و تأثیر آنها بر میزان سرمایه اجتماعی لحاظ شده است.

ب) مشارکت: مشارکت در مراسم اجتماعی و امور شهری یکی از مهمترین مسائل در میزان سرمایه اجتماعی شهر به حساب می‌آید. نقش مشارکت مردم در همکاری و همیاری با شهرداری‌ها به عنوان نهادی که کاملاً با مردم در ارتباط است، کاملاً محسوس است و اندازه آن تأثیر عمده‌ای بر سطح سرمایه اجتماعی در شهر دارد. متغیرهای بسیاری در این شاخص وجود دارند. از جمله این متغیرها می‌توان به میزان شرکت در مجالس فامیلی و مراسم مذهبی، کمک به دیگران و همچنین کمک به شهرداری‌ها در جهت حفظ و نگهداری اماکن عمومی، حفظ پاکیزگی و ارائه پیشنهادات لازم در این خصوص را نام برد.

ج) آگاهی: پیش شرط اولیه برای مشارکت اجتماعی " آگاهی" است که یک متغیر معرفتی متعلق به افراد است. جاییکه افراد از ماهیت مسائل اجتماعی آگاه نمی‌شوند یا ابزارهای موجود جوابگوی مشکلات نیست، فرصت‌های مشارکت اجتماعی هم پائین‌تر خواهد بود. متغیرهای آموزش، آگاهی نسبت به سیاست‌های شهرداری و خصوصی‌سازی خدمات شهرداری از موارد مهمی است که در این تحقیق مورد توجه قرار گرفته است.

د) امنیت: امنیت اجتماعی به عنوان زیر بنای اصلی تمهید مقدمات و زمینه‌های تحقق جامعه مدنی و هنجارهای قابل اعتماد متقابل و نیز تسهیل‌کننده مشارکت اجتماعی و سیاسی افراد جامعه، یکی از ابعاد مهم سرمایه اجتماعی محسوب می‌شود. هر چه امنیت یک جامعه از لحاظ روانی، جانی و مالی کمتر باشد، افراد پتانسیل‌های بالقوه خود را برای توسعه، کمتر بروز داده و شاخص سرمایه اجتماعی نیز کمتر خواهد بود.

در جدول شماره ۲ برخی از شاخص‌های مهم در رابطه با سرمایه اجتماعی و مفهوم هر یک آورده شده است. شناخت هر یک از این مفاهیم می‌تواند در درک صحیح مفهوم سرمایه اجتماعی و همچنین ارائه راهکارهای مناسب مفید واقع شود.

جدول ۲- برخی شاخص‌های مهم در نظر گرفته شده برای سرمایه اجتماعی، مفهوم آن‌ها و مأخذ مورد استناد

ردیف	شاخص و معنای آن	منبع
۱	اعتماد میزان اعتماد فرد به آشنایان (اعضای خانواده، خویشاوندان، دوستان، همکاران و همسایگان) اعتماد به غریبه‌ها و سازمان‌های مختلف و نمایندگان حکومت (مدیران سازمان‌ها و نمایندگان مجلس)	Bullen and Onyx, (1998) Krishna and Shrader, (2000) Grootaert and others, (2005)
۲	مشارکت اجتماعی انواع مشارکت که برای فرد رضایت به بار می‌آورد و عامل شکل‌دهی به روابط و سازنده شبکه‌های حمایتی بالقوه است (مانند دیدار با دوستان و خویشاوندان)، شرکت در مراسم شادی و ترحیم هم‌محلل‌های‌ها، رفتن به سینما، پارک کوه و غیره به صورت دسته جمعی.	Bullen and Onyx, (1998) Grootaert and others, (2005)
۳	مشارکت مدنی فعالیت‌هایی که در ارتباط با فضای سیاسی، حکومتی، مدیریت باشگاه‌ها و انجمن‌ها و نیز سازمان‌های غیردولتی بوده و معمولاً در قالب عضویت رسمی فرد در گروه‌های مختلف خود را نشان می‌دهد و تابع مقررات و سلسله مراتب است.	Bullen and Onyx, (1998) Rose, (1998) Grootaert and others, (2005)
۴	ظرفیت پذیرش تفاوت‌ها (مدارا) اشاره به این دارد که افراد تا چه حد هنجارها، سبک‌های زندگی و عقایدی که متفاوت از آنچه که خود دارند را مورد پذیرش قرار داده و به آن احترام می‌گذارند.	Australian Bureau of Statistics, (2003B)
۵	احساس امنیت میزان احساس امنیت و آسودگی و آرامش مردم در خانه‌های خود و یا از قدم زدن در کوچه و خیابان‌های شهر در طول شبانه روز.	Bullen and Onyx, (1998) Australian Bureau of Statistics, (2003B)
۶	حمایت اجتماعی (مالی و عاطفی) حمایت افراد از یکدیگر که به صورت مالی و عاطفی در زمان نیازمندی و یا به عنوان بخشی از حیات روزمره فراهم آمده باشد (نظیر پول قرض دادن، گوش کردن به درد دل افراد).	Benchmark Survey, (2000) Australian Bureau of Statistics, (2003B)
۷	احساس اثر گذاری و کارایی درک و تصور افراد و اجتماعات از میزان توانایی تاثیرگذاری آنان در فعالیت‌ها و روندهای موجود در جامعه	Bullen and Onyx, (1998) Australian Bureau of Statistics, (2003B)

منبع: (اسماعیلی، ۱۳۸۵)

از آنجا که این پژوهش بدنبال بررسی یک سری عوامل مؤثر بر سطح سرمایه اجتماعی است، نقش برخی عواملی که به نظر روی سرمایه اجتماعی مؤثرند نیز در تحقیق مورد بررسی قرار گرفته‌اند. این عوامل عبارتند از:

الف) جنسیت: برای پاسخ به این سوال که سطح سرمایه اجتماعی مردان نسبت به زنان چگونه است، از متغیر جنسیت استفاده شده است و ارتباط بین این متغیر با شاخص سرمایه اجتماعی در جدول توافقی مورد بررسی قرار گرفته است.

ب) محل تولد: محل تولد افراد به دو بخش عمده داخل مشهد و خارج از آن تقسیم شده است. فرض بر آن بوده است که ساکنان بومی دارای سطح سرمایه اجتماعی متفاوت با ساکنان غیر بومی هستند. این تفاوت در این مطالعه مورد بررسی قرار گرفته است.

ج) تحصیلات: آموزش و تحصیلات به خاطر دانش افزایی و کسب اطلاعات بیشتر، همواره به عنوان یک متغیر مهم مورد توجه محققان قرار گرفته است. در این تحقیق نیز به خاطر اهمیت این متغیر، اثر سطح تحصیلات روی سطح سرمایه اجتماعی بررسی شده است.

د) درآمد: درآمدهای متفاوت افراد و به تبع آن مشکلات اقتصادی خانوارها، می تواند سطح سرمایه اجتماعی را تحت تأثیر خود قرار دهد. لذا بررسی این متغیر می تواند در جهت شناسایی و آرایه راهکارها مفید واقع گردد.

پیشینه تحقیق

مطالعات و تحقیقات بسیاری درباره لزوم اهمیت و توجه به سرمایه اجتماعی صورت گرفته است. در ذیل به خلاصه برخی از مطالعاتی که در این خصوص انجام گرفته، اشاره می گردد.

ناطق پور و فیروز آبادی (۱۳۸۵)، شکل گیری سرمایه اجتماعی و عوامل موثر بر آن را در ایران مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار دادند. یافته های پژوهش آنها نشان می دهد که متغیرهای سن، تحصیلات، تاهل، شاغل بودن و درآمد به جز با عنصر اعتماد با سایر عناصر سرمایه اجتماعی اعم از آگاهی و توجه به امور عمومی، مشارکت های رسمی و غیر رسمی رابطه مستقیم دارد. همچنین مردان در آگاهی و توجه به امور عمومی و مشارکت رسمی نقش بیشتری نسبت به زنان دارند و مشارکت غیر رسمی زنان بیشتر بوده و در میزان اعتماد تفاوتی بین زن و مرد دیده نمی شود. علی سوری (۱۳۸۳)، سرمایه اجتماعی و عملکرد اقتصادی را مورد بررسی قرار داده و نشان داد که شاخص کاهش سرمایه اجتماعی رابطه منفی و معنی - داری با رشد اقتصادی و سرمایه گذاری بخش خصوصی دارد. صمدی (۱۳۸۸)، سرمایه اجتماعی و توسعه مالی را با استفاده از تکنیک هم جمعی گریگوری - هانسن و یوهانسن - جوسیلیوس در اقتصاد ایران در بازه زمانی (۱۳۸۵ - ۱۳۵۰) مورد بررسی قرار داد. نتایج این مطالعه نشان داد که تورم زیاد، مخدوش شدن حقوق مالکیت و نزول سرمایه اجتماعی برخی از موانع عمده توسعه مالی در اقتصاد ایران هستند. سعادت (۱۳۸۷)، برآورد سرمایه اجتماعی در ایران را با استفاده از روش فازی مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار داد. نتایج نشان داد که سرمایه اجتماعی دارای نوسانات متعددی طی دوره مورد نظر است. این نوسانات ناشی از مسایل سیاسی، تاریخی و فرهنگی است. رحمانی و امیری (۱۳۸۶)، تأثیر سرمایه اجتماعی بر رشد اقتصادی ایران را با استفاده از روش اقتصادسنجی فضایی در استان های کشور مورد بررسی قرار دادند. نتایج نشان داد که این متغیر دارای تأثیر مثبت و معنی داری بر رشد اقتصادی می باشد. یعنی با ثابت بودن سایر شرایط، با افزایش یک واحد شاخص سرمایه اجتماعی، رشد اقتصادی ۱۸ صدم افزایش می یابد. فیروزآبادی و جاجرمی (۱۳۸۵)، سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی - اجتماعی در کلان شهر تهران را مورد بررسی قرار دادند و نشان دادند که سرمایه اجتماعی مناطق، رابطه مثبتی با توسعه مناطق شهری در تهران دارد و مناطق توسعه یافته تر از میزان بیشتری از اعتماد عمومی، آگاهی، مشارکت رسمی و مشارکت - های غیررسمی همیارانه برخوردارند و به گونه معنی داری مشارکت غیر رسمی کمتری دارند و اعتماد نهادی و مشارکت های غیررسمی خیریه ای در همه مناطق به صورت یکسان بوده و تفاوت معنی داری نداشته است. ربانی و دیگران (۱۳۸۷)، در مقاله ای به بررسی رابطه بین رفاه اجتماعی و سرمایه اجتماعی در شهرستان های استان اصفهان پرداختند. آن ها با مطالعه شاخص های مربوطه و همبستگی بین رفاه اجتماعی و سرمایه اجتماعی، نشان دادند که بین این دو رابطه ای معکوس وجود دارد و بالا رفتن سطح رفاه اجتماعی میزان سرمایه اجتماعی را پایین می آورد. حسینی و دیگران (۱۳۸۷)، با استفاده از روش تاکسونومی عددی و تحلیل عاملی، با شیوه تحلیل ثانوی به رتبه بندی مراکز استان های کشور بر اساس شاخص های سرمایه اجتماعی پرداختند. بر اساس رتبه بندی انجام شده، به ترتیب استان های ایلام، کهگیلویه و بویر احمد، لرستان، بوشهر و سیستان و بلوچستان بالاترین و تهران، اصفهان، فارس، همدان و خوزستان کمترین میزان سرمایه اجتماعی را داشته اند. عبداللهی و موسوی (۱۳۸۶)، به بررسی سرمایه اجتماعی در ایران پرداخته و نتیجه گرفتند که میزان سرمایه اجتماعی در ایران در مجموع از لحاظ اغلب مولفه های چندگانه و شاخص های متعدد مرتبط با آن ها پایین است. فیروز آبادی و همکاران (۱۳۸۹)، بر اساس تحلیل ثانویه اطلاعات و با روش تصمیم گیری چند شاخصه به بررسی شاخص ها و رتبه توسعه اجتماعی و

رابطه آن با سرمایه اجتماعی در استان‌های کشور پرداختند. نتایج این تحقیق نشان داد که بین میزان توسعه اجتماعی و برخی عناصر سرمایه اجتماعی شامل: اعتماد خصوصی و اعتماد عمومی رابطه معنی‌دار و معکوسی وجود دارد. همچنین بین توسعه اجتماعی و برخی دیگر از عناصر سرمایه اجتماعی شامل: شبکه روابط درون گروهی، مشارکت‌های رسمی، مشارکت‌های غیر رسمی و اعتماد نهادی رابطه معنی‌داری وجود ندارد. عقیلی و همکاران (۱۳۸۸)، با استفاده از روش تحقیق پیمایشی به بررسی سرمایه اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی مسئولانه در استان‌های گیلان، مازندران و گلستان پرداختند و نشان دادند که بین سرمایه اجتماعی و رفتارهای مسئولانه زیست محیطی ارتباط معنی‌داری وجود دارد. همچنین بین عناصر عمده سرمایه اجتماعی و رفتارهای مسئولانه زیست محیطی نیز ارتباط معنی‌داری برقرار بوده و این روابط در مناطق مختلف جغرافیایی متفاوت است. نوغانی و همکاران (۱۳۸۹)، با استفاده از روش تحقیق پیمایشی کیفیت زندگی شهروندان و رابطه آن با سرمایه اجتماعی در شهر مشهد را مورد بررسی قرار دادند و نشان دادند که سرمایه اجتماعی در تبیین متغیر کیفیت زندگی بیشتر از درآمد و تحصیلات دارای اهمیت است.

به طور خلاصه مطالعات مختلف نشان می‌دهد ارتقای سرمایه اجتماعی نقش قابل ملاحظه‌ای در رشد و توسعه اقتصادی شهرها و کشور دارد و از این رو با ارتقای این شاخص می‌توان روند دستیابی به توسعه اقتصادی - اجتماعی را تسهیل کرد.

روش تحقیق

بر اساس نتایج حاصل از مبانی فکری موضوع و چارچوب نظری تحقیق که با الهام از نظرات کلمن (۱۹۸۸)، پاتنام (۱۹۹۵) و بوردیو (۱۹۸۳) به صورت ترکیبی شکل گرفته است، به منظور سنجش سرمایه اجتماعی ۴ بعد برای آن در نظر گرفته شده است. این ۴ بعد عبارتند از: اعتماد، مشارکت، آگاهی و امنیت اجتماعی. هر یک از ابعاد ذکر شده برای سرمایه اجتماعی نیز از ترکیب یک سری گویه‌ها به دست می‌آید که گویه‌ها در سطح سنجش ترتیبی و با استفاده از طیف ۵ قسمتی لیکرت اندازه‌گیری شده است. پس از محاسبه این ابعاد، متوسط آنها به عنوان معیار سرمایه اجتماعی شناخته می‌شود. برای سنجش سطح سرمایه اجتماعی با استفاده از ابعاد طرح شده، پرسشنامه‌ای حاوی ۴۶ سؤال ۵ گزینه‌ای طراحی شده است که در آن از پاسخ‌دهندگان خواسته شده است تا میزان موافقت یا مخالفت خود را با سؤالات طرح شده در یک طیف ۵ گزینه‌ای (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد) طرح نمایند.

برای تعیین اندازه نمونه در هر یک از مناطق ۱۳ گانه مشهد، از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای با تخصیص متناسب و سپس نمونه‌گیری تصادفی ساده در هر طبقه استفاده شده است. برای تعیین اندازه نمونه از فرمول‌های زیر استفاده شده است:

$$n = n_0 / (1 + (n_0 / N))$$

$$n_0 = \left(\sum_{h=1}^L w_h S_h^2 \right) \frac{Z_{1-\frac{\alpha}{2}}^2}{d^2}$$

n : حجم نمونه، N : حجم جامعه، $w_h = N_h / N$: وزن طبقه h ام جامعه (N_h : حجم طبقه h ام جامعه)، S_h^2 : واریانس هر طبقه، L : تعداد طبقات، d : کران خطا (بر حسب نفر)، اگر $\alpha = 5\%$ باشد، آنگاه: $Z_{1-\frac{\alpha}{2}}^2 = (1.96)^2$

برای تعیین حجم نمونه، ابتدا تعداد ۴۲ پرسشنامه به صورت تصادفی در نقاط مختلف شهر مشهد تکمیل شده و پس از به دست آوردن واریانس نمونه کوچک و در نظر گرفتن کران خطایی برابر با ۰/۵، حجم نمونه ۲۴۵ برآورد گردید و سپس با توجه به جمعیت کل مشهد و جمعیت مناطق مختلف شهر (مطابق با فرمول بیان شده در ذیل)، حجم نمونه در هر منطقه نیز محاسبه شد (تامپسون^۱، ۲۰۰۲).

n_h : حجم نمونه در هر طبقه

$$N_h / N = n_h / n$$

1. Thompson, 2002

به علت استفاده از گویه‌ها و پرسش‌های متعدد در پرسشنامه، مسأله روایی و اعتبار داده‌ها مطرح می‌گردد. بدین منظور از ضریب آلفای کرونباخ برای آزمون پایایی یا قابلیت اعتماد^۱ استفاده گردید و مقدار ۰/۹ برای آن به دست آمد که بیانگر اعتبار نسبی گویه‌ها می‌باشد. روایی^۲ یا اعتبار اندازه‌گیری پرسشنامه نیز با جمع‌آوری نظرات یکسری کارشناسان شهرداری و اساتید مرتبط در دانشگاه‌ها مورد بررسی و تأیید قرار گرفته است.

برای بررسی ارتباط بین متغیرهای توصیفی جنسیت، محل تولد، درآمد و تحصیلات با سرمایه اجتماعی از جدول توافقی استفاده شده است. جدول‌های توافقی نمایش‌دهنده توزیع فراوانی توأم برای بیش از یک متغیر می‌باشند (بایزیدی و همکاران، ۱۳۸۹). تمامی برآوردها در این مقاله با استفاده از نرم‌افزارهای Excel و SPSS صورت گرفته است.

برآورد سطح سرمایه اجتماعی و زیرشاخص‌های آن

برای برآورد سطح سرمایه اجتماعی و شاخص‌های آن (مشارکت، اعتماد، آگاهی و امنیت) در مشهد، مناطق مشهد مطابق با تقسیم‌بندی شهرداری به ۱۳ منطقه تقسیم شده و هر کدام از شاخص‌های سرمایه اجتماعی به همراه شاخص کل برای این مناطق برآورد شده است. از آنجا که در پرسشنامه اعداد ۴،۳،۲،۱ و ۵ برای گزینه‌های خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد اختصاص پیدا کرده است، سطح سرمایه اجتماعی و شاخص‌های آن در ۳ گروه کم، متوسط و زیاد اندازه‌گیری شده است. بر این اساس، بازه‌های ۱-۲/۵، ۲/۵-۳/۵ و ۳/۵-۵ به ترتیب معرف این سه سطح از سرمایه اجتماعی می‌باشند. نتایج حاصل از برآوردهای آماری در جدول شماره ۳ گزارش شده است.

جدول ۳- برآورد سرمایه اجتماعی و شاخص‌های مربوطه در مناطق مختلف مشهد

مناطق شاخص	سرمایه اجتماعی	امنیت	آگاهی	اعتماد	مشارکت
1	2/86	2/82	3/14	2/49	3/00
2	2/87	2/58	3/35	2/50	3/07
3	3/21	3/14	3/58	2/75	3/36
4	2/83	2/61	3/21	2/57	2/91*
5	3/16	3/26	3/37	2/59	3/42
6	3/19	3/10	3/49	2/85**	3/32
7	2/91	2/72	3/51	2/33	3/08
8	2/72*	2/30*	3/50	2/10*	2/96
9	2/81	2/93	3/25	2/11	2/95
10	2/86	2/70	3/17	2/34	3/25
11	3/01	2/93	3/47	2/43	3/20
12 ^۲	3/61**	4/11**	3/89**	2/83	3/60**
13	3/23	3/67	3/11*	2/71	3/45
کل مشهد	3/02	2/99	3/39	2/51	3/20

* مناطق دارای کمترین زیر شاخص‌های سرمایه اجتماعی ** مناطق دارای بیشترین زیر شاخص‌های سرمایه ا

منبع: یافته‌های تحقیق

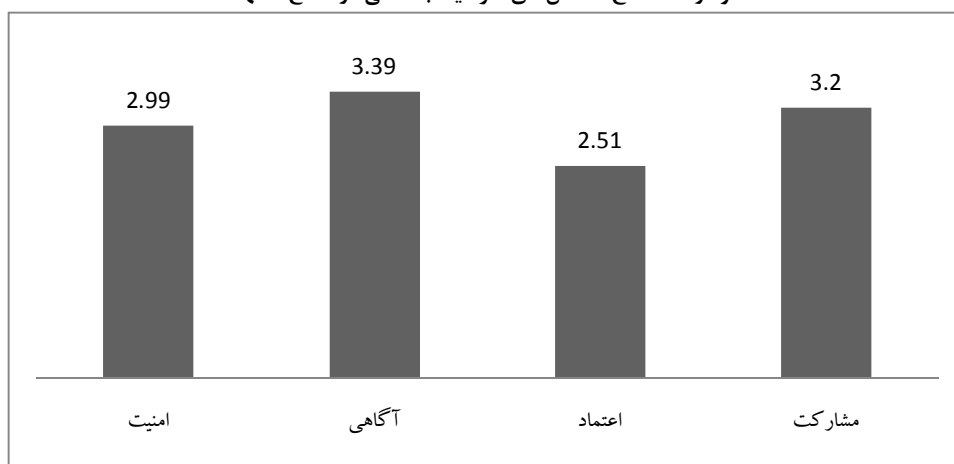
¹ Reliability

² Validity

۳. برای آزمون دقیق‌تر رتبه‌بندی مناطق، در منطقه ۱۲ که دارای بالاترین سطح شاخص سرمایه اجتماعی بود، مجدداً تعدادی پرسشنامه تکمیل و میزان سرمایه اجتماعی به همراه زیر شاخص‌های آن برآورد گردید. نتایج حاصل از این نمونه نیز مجدداً تأییدکننده نمونه اولیه بوده و نشان داد که سطح سرمایه اجتماعی در این منطقه در حد بالا بوده و از سایر مناطق بیشتر است. از این‌رو نسبت به صحت نتایج اطمینان خاطر وجود دارد.

در منطقه ۱ سطح سرمایه اجتماعی و شاخص‌های امنیت، آگاهی و مشارکت در گروه متوسط و شاخص اعتماد در گروه کم قرار می‌گیرد همچنین بیشترین و کمترین شاخص در این منطقه به ترتیب مربوط به آگاهی و اعتماد می‌باشد. در مناطق ۲، ۴، ۵ و ۶ سطح سرمایه اجتماعی و تمامی شاخص‌ها در گروه متوسط قرار می‌گیرد و بیشترین شاخص در این مناطق متعلق به آگاهی و کمترین آن مربوط به اعتماد است. شاخص‌های مربوط به منطقه ۳ به جز شاخص آگاهی، در گروه متوسط قرار گرفته و شاخص آگاهی در این منطقه در گروه زیاد قرار می‌گیرد. کمترین مقدار شاخص‌ها در این منطقه نیز شاخص اعتماد است. در منطقه ۷ شاخص‌های سرمایه اجتماعی، امنیت و مشارکت در گروه متوسط، شاخص آگاهی در گروه زیاد و همچنین شاخص اعتماد در گروه کم قرار دارند. امنیت و اعتماد در منطقه ۸ در گروه کم، سرمایه اجتماعی و مشارکت در گروه متوسط و آگاهی در گروه زیاد قرار می‌گیرند. همچنین بیشترین و کمترین مقدار این شاخص در این منطقه به ترتیب متعلق به آگاهی و اعتماد است. مناطق ۹، ۱۰ و ۱۱ شرایط مشابهی دارند به نحوی که سطح سرمایه اجتماعی و شاخص‌های امنیت، آگاهی و مشارکت در گروه متوسط و شاخص اعتماد در گروه کم قرار دارد. بیشترین مقدار این شاخص‌ها در مناطق ۹ و ۱۱ به شاخص آگاهی و کمترین آن به شاخص اعتماد تعلق دارد. همچنین در منطقه ۱۰ بیشترین و کمترین مقدار شاخص‌ها به ترتیب به مشارکت و اعتماد تعلق دارد. شاخص‌ها در منطقه ۱۲ به جز شاخص اعتماد، که در گروه متوسط قرار دارد، به گروه زیاد تعلق دارند. همچنین بیشترین مقدار شاخص در این منطقه به شاخص آگاهی تعلق دارد. در منطقه ۱۳ تنها شاخص امنیت در گروه زیاد قرار می‌گیرد و مابقی شاخص‌ها به گروه متوسط تعلق دارد و بیشترین مقدار مربوط به شاخص امنیت و کمترین مقدار مربوط به شاخص اعتماد است. با توجه به مطالب مطرح شده در بالا می‌توان نتیجه گرفت که در تمامی مناطق مشهود شاخص اعتماد کمترین مقدار را در بین سایر شاخص‌ها به خود اختصاص داده و در اکثر مناطق شاخص آگاهی بیشترین مقدار را دارا می‌باشد.

نمودار ۱- سطح شاخص‌های سرمایه اجتماعی در سطح مشهود

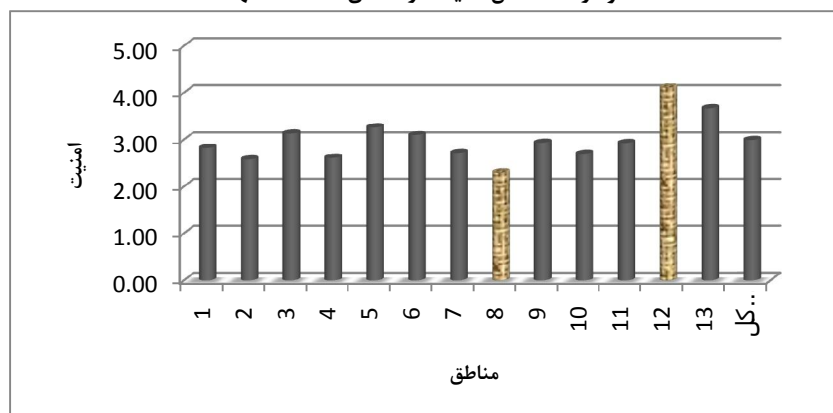

منبع: یافته‌های تحقیق

با توجه به نمودار ۱ ملاحظه می‌گردد که در کل مشهود، بیشترین شاخص سرمایه اجتماعی مربوط به آگاهی و کمترین شاخص مربوط به اعتماد است. سرمایه اجتماعی نیز در مشهود برابر ۳/۰۲ است که در سطح متوسط قرار دارد. در ادامه به مقایسه هر یک از شاخص‌ها در مناطق مختلف شهر پرداخته شده است.

همانطور که در نمودار ۲ مشاهده می‌شود بیشترین شاخص امنیت در بین مناطق مختلف مشهود مربوط به منطقه ۱۲ و کمترین آن مربوط به منطقه ۸ می‌باشد.

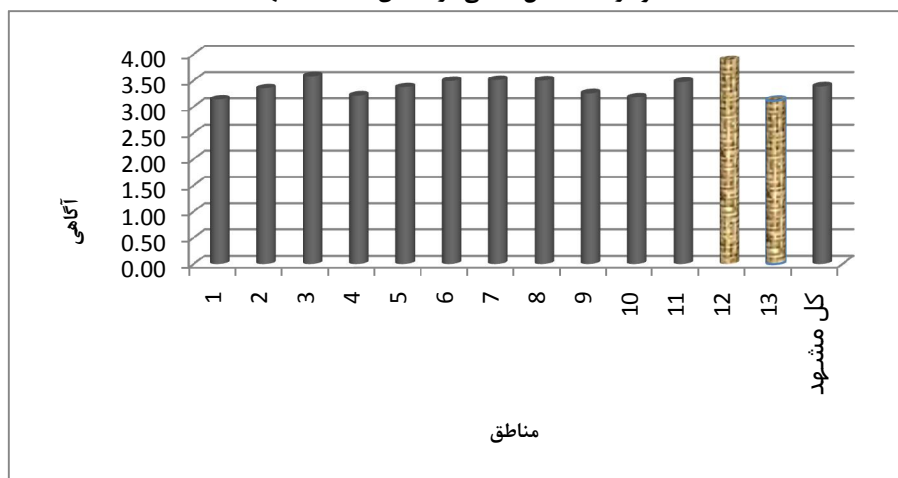
نمودار ۲- شاخص امنیت در مناطق مختلف مشهد

منبع: یافته‌های تحقیق

در نمودار ۳ شاخص آگاهی در مناطق مختلف مشهد مورد بررسی قرار گرفته است. همانطور که نمودار نشان می‌دهد شاخص آگاهی در منطقه ۱۲ نسبت به سایر مناطق مشهد در بالاترین مقدار خود قرار گرفته است و این شاخص در منطقه ۱۳ در پایین ترین مقدار قرار دارد.

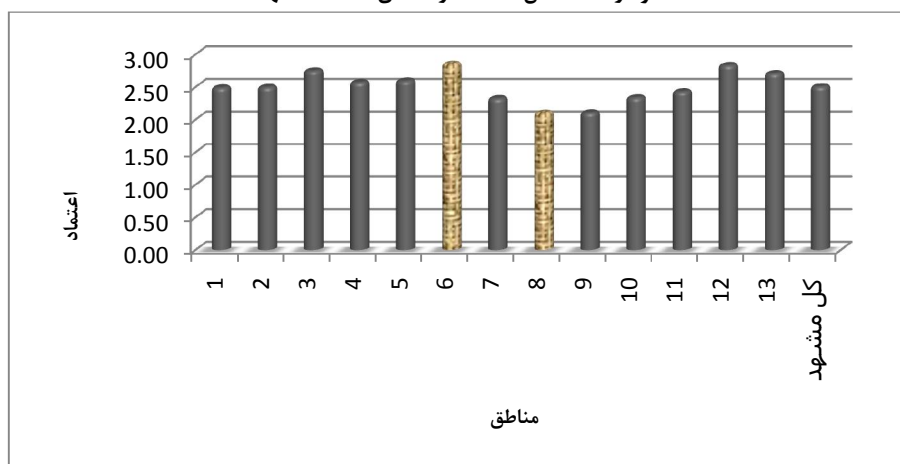
نمودار ۳- شاخص آگاهی در مناطق مختلف مشهد

منبع: یافته‌های تحقیق

شاخص اعتماد در مناطق مختلف مشهد در نمودار ۴ نشان داده شده است که در آن، منطقه ۶ نسبت به سایر مناطق از وضعیت بهتری برخوردار است و منطقه ۸ کمترین میزان شاخص اعتماد را بین مناطق مختلف مشهد داشته است.

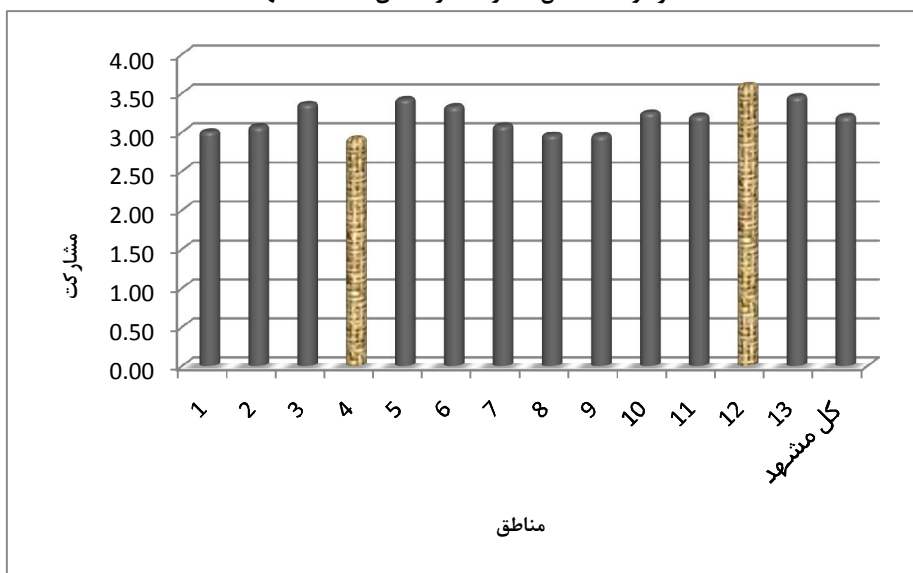
نمودار ۴- شاخص اعتماد در مناطق مختلف مشهد

منبع: یافته‌های تحقیق

نمودار ۵ شاخص مشارکت را در بین مناطق مختلف مشهد نشان می‌دهد. این شاخص در منطقه ۱۲ بیشترین مقدار خود و در منطقه ۴ کمترین مقدار را دارا است.

نمودار ۵- شاخص مشارکت در مناطق مختلف مشهد

منبع: یافته‌های تحقیق

پس از مقایسه شاخص‌های مختلف سرمایه اجتماعی در مناطق مختلف مشهد به بررسی ارتباط یکسری متغیرهای خاص (جنسیت، محل تولد، درآمد و تحصیلات) با سرمایه اجتماعی و شاخص‌های آن‌ها در مشهد پرداخته شده است.

الف) رابطه جنسیت افراد و سطح سرمایه اجتماعی

در این قسمت هدف آن است که سطح سرمایه اجتماعی و شاخص‌های آن را در دو گروه زنان و مردان مورد بررسی قرار دهیم.

جدول ۴ - ارتباط شاخص‌های سرمایه اجتماعی با جنسیت افراد

	جنسیت					
	مردان			زنان		
مشارکت	۲۸ (/۱۵/۴)	۱۲۸ (/۷۰/۳)	۲۶ (/۱۴/۳)	۱۳ (/۲۰/۶)	۴۴ (/۶۹/۸)	۶ (/۹/۵)
اعتماد	۴ (/۲/۲)	۸۸ (/۴۸/۴)	۹۰ (/۴۹/۵)	۰ (/۰)	۳۰ (/۴۷/۶)	۳۳ (/۵۲/۴)
آگاهی	۴۸ (/۲۶/۴)	۱۰۷ (/۵۸/۸)	۲۷ (/۱۴/۸)	۱۸ (/۲۸/۶)	۳۹ (/۶۱/۹)	۶ (/۹/۵)
امنیت	۲۷ (/۱۴/۸)	۹۶ (/۵۲/۷)	۵۹ (/۳۲/۴)	۵ (/۷/۹)	۳۳ (/۵۲/۴)	۲۵ (/۳۹/۷)
سرمایه اجتماعی	۱۳ (/۷/۱)	۱۳۵ (/۷۴/۲)	۳۴ (/۱۸/۷)	۷ (/۱۱/۱)	۴۶ (/۷۳)	۱۰ (/۱۵/۹)
	زیاد	متوسط	کم	زیاد	متوسط	کم

منبع: یافته‌های تحقیق، اعداد داخل پرانتز معرف درصد نسبی هر قسمت می باشد.

همان طور که در جدول (۴) نشان داده شده است، از کل خانم‌های پاسخگو، ۱۵/۹٪ در سطح پایین سرمایه اجتماعی، ۷۳٪ در سطح متوسط و ۱۱/۱٪ در سطح بالای سرمایه اجتماعی قرار دارند. یعنی اکثریت زنان پاسخگو در سطح متوسط سرمایه اجتماعی قرار دارند. همچنین در کل مردان پاسخگو، بیشترین درصد (۷۴/۲٪) آن‌ها در سطح متوسط سرمایه اجتماعی قرار دارند و ۱۸/۷٪ آنان در سطح پایین و ۷/۱٪ در سطح بالای سرمایه اجتماعی قرار گرفته‌اند. در کل همان‌گونه که مشخص است، از بین زنان و مردان پاسخگو اکثریت آنان در سطح متوسط قرار دارند که درصد بیشتر متعلق به آقایان است.^۱ همچنین از کل جمعیت پاسخگو، بیشترین درصد متعلق به سطح متوسط سرمایه اجتماعی است. پس در نهایت اگر این نتیجه را به جامعه تعمیم دهیم، می‌توان نتیجه گرفت که اکثر افراد جامعه از نظر سرمایه اجتماعی در سطح متوسط‌اند. در مجموع ۱۵/۹٪ از زنان دارای سطح سرمایه اجتماعی کم بوده ولی این نسبت در مردان ۱۸/۷٪ است.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود از کل زنان تنها ۷/۹٪ معتقد به سطح بالای امنیت در جامعه‌اند و ۵۲/۴٪ و ۳۹/۷٪ به ترتیب اظهار داشتند که جامعه از نظر امنیت در سطوح متوسط و پایین (کم) قرار دارد. همچنین از کل مردان تنها ۱۴/۸٪ امنیت جامعه را در سطح بالا دانسته‌اند و ۵۲/۷٪ و ۳۲/۴٪ به ترتیب امنیت جامعه را در سطح متوسط و پایین می‌دانند. همان‌گونه که مشخص است، زنان بیشتر جامعه را ناامن می‌دانند؛ حتی در مورد سطح بالای امنیت هم درصد بیشتر متعلق به مردان است. در کل (چه مردان و چه زنان) جامعه را از نظر امنیتی در سطح متوسط و بعضاً پایین می‌دانند. یعنی در مجموع از کل افراد پاسخگو، ۵۲/۷٪ معتقدند امنیت در سطح متوسط و ۳۴/۳٪ معتقد به وجود امنیت در سطح پایین و تنها ۱۳/۱٪ میزان امنیت جامعه را بالا می‌دانند.

از نظر میزان آگاهی در جامعه با توجه به جدول (۴) می‌توان اظهار داشت که سطح آگاهی در جامعه متوسط است. یعنی ۵۹/۶٪ از نظر آگاهی در سطح متوسط‌اند و ۲۶/۹٪ آگاهی بالایی دارند و ۱۳/۵٪ از آگاهی کم و پایینی برخوردارند، که در این بین زنان نسبت به مردان از آگاهی بیشتری برخوردارند زیرا ۶۱/۹٪ زنان (از کل زنان پاسخگو) از آگاهی متوسط و در مقابل از کل مردان پاسخگو ۵۸/۸٪ از آگاهی متوسط برخوردارند، همچنین درصد بیشتر در سطح آگاهی بالا متعلق به زنان

۱. باید در نظر گرفت که به برخی از سؤالات پاسخ داده نشده است (Missing Data). بنابراین بدیهی است که مجموع درصدها در یک زیر شاخص ۱۰۰ نگردد.

است. (زنان ۲۸/۶٪ و مردان ۲۶/۴٪) و در سطح پایین و کم آگاهی درصد بالا متعلق به مردان است (مردان ۱۴/۸٪ و زنان ۹/۵٪). در کل می‌توان نتیجه‌گرفت که میزان آگاهی در جامعه خوب می‌باشد (متوسط رو به بالا).

در نمونه مورد بررسی اعتماد در سطح کمی قرار دارد و در این بین بیشترین بی‌اعتمادی در بین زنان مشاهده گردیده است به طوری که از کل زنان ۵۲/۴٪ میزان اعتماد را در جامعه پایین دانسته و ۴۷/۶٪ میزان این شاخص را در سطح متوسط می‌دانند و هیچ‌یک از زنان پاسخگو به وجود اعتماد بالا در جامعه معتقد نبوده‌اند. در بین مردان هم بیشترین درصد به سطح پایین اعتماد در جامعه (۴۹/۵٪) تعلق داشته و سپس ۴۸/۴٪ مردان معتقد به سطح متوسط اعتماد در جامعه بوده‌اند و تنها ۲/۲٪ میزان اعتماد را در جامعه را بالا دانسته‌اند و در کل ۵۰/۲٪ میزان اعتماد را در جامعه پایین، ۴۸/۲٪ در سطح متوسط و تنها ۱/۶٪ میزان اعتماد را در جامعه در سطح بالا و خوب می‌دانند. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت میزان اعتماد در سطح پایینی قرار دارد و در بین زنان و مردان، زنان بیشتر به این موضوع معتقد بوده‌اند.

با توجه به جدول (۴) میزان مشارکت در جامعه خوب می‌باشد. از کل زنان پاسخگو، ۶۹/۸٪ مشارکت متوسط، ۲۰/۶٪ مشارکت بالا و ۹/۵٪ مشارکت پایینی دارند. و از کل مردان پاسخگو، ۷۰/۳٪ مشارکت متوسط، ۱۵/۴٪ مشارکت بالا و ۱۴/۳٪ مشارکت پایینی دارند و در کل ۷۰/۲٪ مشارکت متوسط و ۱۶/۷٪ مشارکت زیاد و ۱۳/۱٪ مشارکت کم دارند. بنابراین از نظر شاخص مشارکت جامعه در سطح متوسط و بالای مشارکت قرار دارد که در این بین سطح مشارکت مردان متوسط بوده و سطح مشارکت زنان متوسط رو به بالا می‌باشد.

ب) ارتباط محل تولد و سطح سرمایه اجتماعی

در این بخش هدف آن است که بررسی شود آیا بومی بودن افراد روی سطح سرمایه اجتماعی آن‌ها اثرگذار است یا خیر؟ برای بررسی این موضوع کل نمونه را در دو گروه بومی و غیربومی تفکیک کرده و شاخص‌های سرمایه اجتماعی را بررسی آن‌ها مقایسه شده است.

جدول ۵- ارتباط شاخص‌های سرمایه اجتماعی با محل تولد افراد

محل تولد					
غیربومی			بومی		
۱۱	۲۷	۶	۲۹	۱۴۵	۲۶
(/۲۵)	(/۶۱/۴)	(/۱۳/۶)	(/۱۴/۵)	(/۷۲/۵)	(/۱۳)
۰	۲۲	۲۲	۴	۹۵	۱۰۱
(/۰)	(/۵۰)	(/۵۰)	(/۲)	(/۴۷/۵)	(/۵۰/۵)
۷	۲۵	۱۲	۵۸	۱۲۱	۲۱
(/۱۵/۹)	(/۵۶/۸)	(/۲۷/۳)	(/۲۹)	(/۶۰/۵)	(/۱۰/۵)
۶	۲۱	۱۷	۲۶	۱۰۷	۶۷
(/۱۳/۶)	(/۴۷/۷)	(/۳۸/۶)	(/۱۳)	(/۵۳/۵)	(/۳۳/۵)
۲	۳۲	۱۰	۱۷	۱۴۹	۳۴
(/۴/۵)	(/۷۲/۷)	(/۲۲/۷)	(/۸/۵)	(/۷۴/۵)	(/۱۷)
زیاد	متوسط	کم	زیاد	متوسط	کم

منبع: یافته‌های تحقیق، اعداد داخل پرانتز معرف درصد نسبی هر قسمت می‌باشد.

بیشتر افراد پاسخگو بومی بوده‌اند ولی از بین افراد بومی و غیربومی سطح سرمایه اجتماعی بهتر و بالاتر متعلق به افراد بومی می‌باشد. یعنی از کل افراد بومی از نظر سطح سرمایه اجتماعی ۷۴/۵٪ در سطح متوسط، ۱۷٪ در سطح پایین و ۸/۵٪ در سطح بالایی قرار دارند. اما در مقابل از کل افراد غیربومی ۷۲/۷٪ در سطح متوسط (که نسبت به افراد بومی درصد کمتری را

شامل شده) ۲۲/۷٪ در سطح پایین (که نسبت به افراد بومی درصد بیشتری را دربرگرفته) و ۴/۵٪ در سطح بالا قرار دارند، که نسبت به افراد بومی درصد کمتری هستند.

از کل افراد بومی ۳۵/۵٪ میزان امنیت را در جامعه در سطح متوسط، ۲۳/۵٪ در سطح پایین و ۱۳٪ در سطح بالا می‌دانند و از کل افراد غیربومی، ۴۷/۷٪ میزان شاخص امنیت در جامعه را در سطح متوسط، ۳۸/۶٪ سطح پایین و ۱۳/۶٪ در سطح بالا می‌دانند که تقریباً از نظر شاخص امنیت هر دو گروه بومی و غیربومی میزان امنیتی را در جامعه در سطح متوسط می‌دانند. با توجه به جدول (۵) سطح آگاهی در بین افراد بومی بیشتر از افراد غیربومی می‌باشد. به طوری که از کل افراد بومی ۶۰/۵٪ از آگاهی متوسط، ۲۹٪ از آگاهی بالا و ۱۰/۵٪ از آگاهی کمی برخوردارند. در مقابل از کل افراد غیربومی ۵۶/۸٪ از آگاهی متوسط ۲۶/۶٪ از آگاهی بالا و ۱۳/۵٪ از آگاهی کمی برخوردارند. در کل می‌توان اظهار داشت که سطح آگاهی در جامعه متوسط بوده و در این بین افراد بومی از آگاهی بیشتری برخوردارند.

با توجه به جدول (۵) میزان اعتماد در بین افراد بومی بیش از افراد غیربومی است اما در کل میزان اعتماد در جامعه در سطح پایینی قرار دارد. همان‌گونه که در جدول (۵) نشان داده شده است، از کل افراد بومی ۵۰/۵٪، ۴۷/۵٪ و ۲٪ افراد بومی به ترتیب میزان اعتماد در جامعه را پایین، متوسط، بالا دانسته‌اند و از کل افراد غیربومی هیچ کس به سطح اعتماد بالا در جامعه معتقد نبوده و میزان اعتقاد آنان به سطح پایین و متوسط اعتماد در جامعه به‌طور مساوی (۵۰٪) می‌باشد.

از نظر شاخص مشارکت، درصد مشارکت این گروه (بومی و غیربومی) تقریباً در سطح متوسط قرار دارد. به گونه‌ای که ۷۲/۵٪ افراد بومی و ۶۱/۴٪ افراد غیربومی میزان مشارکت متوسط ۱۴/۵٪ افراد بومی و ۲۵٪ افراد غیربومی سطح مشارکت را بالا و ۱۳/۶٪ افراد بومی و ۱۳/۶٪ افراد غیربومی از سطح مشارکت پایینی برخوردار بوده‌اند.

ج) ارتباط شاخص‌های سرمایه اجتماعی با درآمد افراد

برای بررسی این موضوع که آیا خانوارهای با درآمد متفاوت دارای سطح سرمایه اجتماعی مختلف هستند یا خیر، نمونه به سه گروه درآمدی تقسیم بندی شده است.

جدول ۶- ارتباط شاخص‌های سرمایه اجتماعی با درآمد افراد

درآمد								
کمتر از ۳۴۰۰۰۰			۳۴۰۰۰۰ تا ۸۰۰۰۰۰			بیشتر از ۸۰۰۰۰۰		
۱۰	۳۹	۱۰	۱	۸۴	۲۰	۴	۲۳	۱
مشارکت	(/۱۶/۹)	(/۶۶/۱)	(/۱۶/۹)	(/۱۱/۱)	(/۷۱/۸)	(/۱۷/۱)	(/۸۲/۱)	(/۳/۶)
اعتماد	(/۵۹/۳)	(/۳۹)	(/۱۷/۷)	(/۴۸/۷)	(/۴۹/۶)	(/۱/۷)	(/۵۳/۶)	(/۰)
آگاهی	(/۱۸/۶)	(/۵۴/۲)	(/۲۷/۱)	(/۹/۴)	(/۶۱/۵)	(/۲۹/۱)	(/۵۷/۱)	(/۲۱/۴)
امنیت	(/۳۵/۶)	(/۵۵/۹)	(/۸/۵)	(/۳۷/۶)	(/۴۷/۹)	(/۱۴/۵)	(/۵۳/۶)	(/۱۰/۷)
سرمایه اجتماعی	(/۲۲)	(/۶۹/۵)	(/۸/۵)	(/۱۷/۹)	(/۷۳/۵)	(/۸/۵)	(/۷۸/۶)	(/۳/۶)
کم	متوسط	زیاد	کم	متوسط	زیاد	کم	متوسط	زیاد

منبع: یافته‌های تحقیق، اعداد داخل پرانتز معرف درصد نسبی هر قسمت می‌باشد.

از کل افرادی که در سطح درآمدهای کمتر از ۳۴۰ هزار تومان قرار می‌گیرند، ۶۹/۵٪ از سطح سرمایه اجتماعی متوسط، ۲۲٪ از سطح سرمایه اجتماعی پایین و ۸/۵٪ از سطح سرمایه اجتماعی بالا برخوردارند. همچنین از کل افراد با درآمد بین ۳۴۰ تا ۸۰۰ هزار تومان، ۷۳/۵٪ سرمایه اجتماعی متوسط، ۱۷/۹٪ سرمایه اجتماعی پایین و ۸/۵٪ سرمایه اجتماعی بالا دارند. در گروه درآمدی بیش از ۸۰۰ هزار تومان ۷۸/۶٪، ۱۷/۹٪ و ۳/۶٪ به ترتیب در سطح سرمایه اجتماعی متوسط، پایین و بالا قرار دارند. در مجموع با افزایش سطح درآمد، درصد افرادی که سطح سرمایه اجتماعی متوسط دارند، بیشتر شده و درصد افرادی که سرمایه اجتماعی پایین دارند، کمتر شده است.

از نظر شاخص امنیت از کل افراد با درآمد کمتر از ۳۴۰ هزار تومان ۵۵/۹٪، ۳۵/۶٪ و ۸/۵٪ به ترتیب میزان این شاخص را در جامعه در سطح متوسط، پایین و بالا اظهار داشته‌اند. از کل افراد با درآمد بین ۳۴۰ تا ۸۰۰ هزار تومان ۴۷/۹٪، ۳۷/۶٪ و ۱۴/۵٪ به ترتیب میزان امنیت را در جامعه در سطح متوسط، پایین و بالا می‌دانند. از کل افراد با درآمد بیش از ۸۰۰ هزار تومان نیز ۵۳/۶٪، ۳۵/۷٪ و ۱۰/۷٪ به ترتیب میزان امنیت را در جامعه در سطح متوسط، پایین و بالا می‌دانند. در مجموع هر ۳ گروه درآمدی به وجود امنیت در سطح متوسط معتقدند.

با توجه به جدول (۶) از کل افراد با درآمد کمتر از ۳۴۰ هزار تومان ۵۴/۲٪، ۲۷/۱٪ و ۱۸/۶٪ به ترتیب از سطح آگاهی متوسط، زیاد و کم برخوردارند و در گروه درآمدی ۳۴۰ تا ۸۰۰ هزار تومان ۶۱/۵٪، ۲۹/۱٪ و ۹/۴٪ سطح آگاهی متوسط، زیاد و کم داشته و ۵۷/۱٪ افراد با درآمد بیش از ۸۰۰ هزار تومان آگاهی متوسط و ۲۱/۴٪ آنان از آگاهی زیاد و به همین میزان از آگاهی کم برخوردارند. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود با افزایش درآمد از گروه درآمدی کمتر از ۳۴۰ به گروه درآمدی ۳۴۰ تا ۸۰۰ هزار تومان سطح آگاهی افزایش می‌یابد (خصوصاً آگاهی در سطح متوسط) ولی با افزایش درآمد از گروه درآمدی ۳۴۰ تا ۸۰۰ هزار تومان به گروه درآمدی بیش از ۸۰۰ هزار تومان میزان آگاهی کاهش می‌یابد.

با توجه به جدول (۶) با افزایش سطح درآمد میزان اعتماد در سطح متوسط افزایش می‌یابد و در گروه‌های درآمدی بیش از ۸۰۰ هزار تومان هیچ فردی معتقد به وجود سطح بالای اعتماد در جامعه نمی‌باشد. از کل افرادی که در گروه با درآمد کمتر از ۳۴۰ هزار تومان قرار می‌گیرند ۵۹/۳٪ از اعتماد پایین، ۳۹٪ از اعتماد متوسط و تنها ۱/۷٪ از اعتماد بالایی برخوردارند. همچنین از کل افراد با درآمد بین ۳۴۰ تا ۸۰۰ هزار تومان ۴۹/۶٪ از اعتماد متوسط، ۴۸/۷٪ از اعتماد پایین و ۱/۷٪ از اعتماد بالا برخوردارند. و از کل افراد بالای درآمدی بیش از ۸۰۰ هزار تومان ۵۳/۶٪ و ۴۶/۴٪ به ترتیب دارای اعتماد متوسط و اعتماد پایین برخوردارند و هیچ فردی در این گروه از اعتماد در سطح بالا برخوردار نیستند. در کل با افزایش درآمد اعتماد در سطح متوسط افزایش می‌یابد.

از کل افراد با درآمد کمتر از ۳۴۰ هزار تومان ۶۶/۱٪، ۱۶/۹٪ و ۱۶/۹٪ به ترتیب از مشارکت متوسط، بالا و پایین برخوردارند. از کل افراد با درآمد بین ۳۴۰ تا ۸۰۰ هزار تومان ۷۱/۸٪، ۱۷/۱٪ و ۱۱/۱٪ به ترتیب دارای مشارکتی متوسط، بالا و پایین بوده و در گروه درآمدهای بیش از ۸۰۰ هزار تومان ۸۲/۱٪، ۱۴/۳٪ و ۳/۶٪ به ترتیب دارای مشارکت متوسط، پایین و بالا هستند. در کل می‌توان بیان کرد که با افزایش درآمد مشارکت در سطح متوسط افزایش می‌یابد. و با افزایش درآمد از گروه ۱ (درآمد کمتر از ۳۴۰ هزار تومان) به گروه ۲ (درآمد بین ۳۴۰ تا ۸۰۰ هزار تومان) مشارکت در سطح پایین کاهش و در سطوح بالا و متوسط افزایش می‌یابد. با افزایش درآمد به بیش از ۸۰۰ هزار تومان نیز میزان مشارکت در سطح متوسط افزایش می‌یابد.

د) ارتباط شاخص‌های سرمایه اجتماعی با تحصیلات افراد

برای بررسی این موضوع که آیا با افزایش سطح تحصیلات شاخص‌های سرمایه اجتماعی تغییر می‌کند یا خیر، سطح تحصیلات را در سه گروه کم (تحصیلات تا سیکل)، متوسط (از سیکل تا فوق دیپلم) و زیاد (فوق دیپلم به بالا) تقسیم بندی شده و اثر آن بر سرمایه اجتماعی بررسی شده است (جدول ۷).

جدول ۷- ارتباط شاخص‌های سرمایه اجتماعی با تحصیلات افراد

	تحصیلات					
	متوسط			کم		
مشارکت	۱۸ (/۱۵/۵)	۸۵ (/۷۳/۳)	۱۳ (/۱۱/۲)	۱۳ (/۲۱/۳)	۳۸ (/۶۲/۳)	۱۰ (/۱۶/۴)
اعتماد	۳ (/۲/۶)	۵۷ (/۴۹/۱)	۵۶ (/۴۸/۳)	۰ (/۰)	۳۳ (/۵۴/۱)	۲۸ (/۴۵/۹)
آگاهی	۳۲ (/۲۷/۶)	۷۴ (/۶۳/۸)	۱۰ (/۸/۶)	۱۶ (/۲۶/۲)	۳۶ (/۵۹)	۹ (/۱۴/۸)
امنیت	۱۴ (/۱۲/۱)	۶۱ (/۵۲/۶)	۴۱ (/۳۵/۳)	۹ (/۱۴/۸)	۳۳ (/۵۴/۱)	۱۹ (/۳۱/۱)
سرمایه اجتماعی	۹ (/۷/۸)	۹۳ (/۸۰/۲)	۱۴ (/۱۲/۱)	۶ (/۹/۸)	۳۷ (/۶۰/۷)	۱۸ (/۲۹/۵)
	زیاد	متوسط	کم	زیاد	متوسط	کم

ادامه جدول ۷- ارتباط شاخص‌های سرمایه اجتماعی با تحصیلات افراد

تحصیلات		
زیاد		
۸ (/۱۲/۹)	۴۵ (/۷۲/۶)	۹ (/۱۴/۵)
۱ (/۱/۶)	۲۵ (/۴۰/۳)	۳۶ (/۵۸/۱)
۱۷ (/۲۷/۴)	۳۲ (/۵۱/۶)	۱۳ (/۲۱)
۸ (/۱۲/۹)	۳۱ (/۵۰)	۲۳ (/۳۷/۱)
۵ (/۸/۱)	۴۶ (/۷۴/۲)	۱۱ (/۱۷/۷)
زیاد	متوسط	کم

منبع: یافته‌های تحقیق، اعداد داخل پرانتز معرف درصد نسبی هر قسمت می باشد.

از کل افرادی که در سطح تحصیلات پایین قرار دارند ۶۰/۷٪ افراد در سطح سرمایه اجتماعی متوسط، ۲۹/۵٪ از سطح سرمایه اجتماعی پایین و ۹/۸٪ افراد از سطح سرمایه اجتماعی زیاد برخوردارند. در گروه با تحصیلات متوسط ۸۰/۲٪، ۱۲/۱٪ و ۷/۸٪ به ترتیب از سطح سرمایه اجتماعی متوسط، پایین و بالا برخوردارند. همچنین در گروه با تحصیلات بالا ۷۴/۲٪ از سرمایه اجتماعی متوسط، ۱۷/۷٪ از سرمایه اجتماعی پایین و ۸/۱٪ از سرمایه اجتماعی بالا برخوردارند. همان‌طور که مشاهده می‌شود با افزایش تحصیلات سطح سرمایه اجتماعی افزایش می‌یابد. اما افزایش بیشتر سطح تحصیلات منجر به افزایش سطح سرمایه اجتماعی نشده است. از این‌رو بالاترین سطح سرمایه اجتماعی متعلق به گروه با تحصیلات متوسط است.

از کل افراد با تحصیلات پایین ۵۴/۱٪ امنیت جامعه را در سطح متوسط، ۳۱/۱٪ در سطح پایین و ۱۴/۸٪ در سطح بالا می‌دانند. از کل افراد با تحصیلات متوسط ۵۲/۶٪، ۳۵/۳٪ و ۱۲/۱٪ به ترتیب میزان امنیت در جامعه را در سطح متوسط،

پایین و بالا می‌دانند. همچنین از کل افراد با تحصیلات بالای فوق‌دیپلم ۵۰٪ سطح امنیت را در جامعه متوسط، ۳۷/۱٪ پایین و ۱۲/۹٪ بالا می‌دانند. نتیجه اینکه با افزایش تحصیلات افراد، افراد معتقد به وجود سطح پایین امنیت در جامعه می‌شوند. از کل افراد با تحصیلات کمتر از سیکل، ۵۹٪ از سطح آگاهی متوسط، ۲۶/۲٪ از سطح آگاهی بالا و ۱۴/۸٪ افراد از آگاهی پایین برخوردارند. در گروه با تحصیلات متوسط ۶۳/۸٪، ۲۷/۶٪ و ۸/۶٪ افراد از آگاهی متوسط، بالا و پایین برخوردارند. از کل افراد با تحصیلات بیش از فوق‌دیپلم ۵۱/۶٪ از آگاهی متوسط، ۲۷/۴٪ از آگاهی بالا و ۲۱٪ از آگاهی کمی برخوردارند. نتایج نشان می‌دهد ارتباط دقیق و مشخصی بین سطح آگاهی و تحصیلات وجود ندارد. در گروه با تحصیلات پایین هیچ فردی از اعتماد در سطح بالا برخوردار نبوده و ۵۴/۱٪ اعتماد متوسط و ۴۵/۹٪ اعتماد پایین داشته‌اند. در گروه با تحصیلات متوسط ۴۹/۱٪، ۴۸/۳٪ و ۲/۶٪ به ترتیب دارای اعتماد متوسط، پایین و بالا بوده‌اند. در گروه با تحصیلات بالا ۵۸/۱٪، ۴۰/۳٪ و ۱/۶٪ از اعتماد پایین، متوسط و زیاد برخوردارند. با افزایش تحصیلات تقریباً سطح اعتماد در جامعه کاهش می‌یابد. ۶۲/۳٪ افراد دارای تحصیلات کم دارای مشارکت متوسط، ۲۱/۳٪ آن‌ها مشارکت بالا و ۱۶/۴٪ آن‌ها مشارکت کم دارند. در گروه با تحصیلات متوسط ۷۳/۳٪، ۱۵/۵٪ و ۱۱/۲٪ افراد به ترتیب دارای مشارکت متوسط، زیاد و کم هستند. همچنین افراد با تحصیلات بالا ۷۲/۶٪ مشارکت متوسط، ۱۴/۵٪ مشارکت پایین و ۱۲/۹٪ مشارکت بالا دارند. در مجموع با افزایش تحصیلات مشارکت افراد به‌طور متوسط افزایش می‌یابد.

۱) بررسی دیدگاه افراد در خصوص سازمان‌های مرتبط با شهرداری

در این قسمت از تحقیق به منظور ارائه یک تصویر کلی از میزان آشنایی و رضایت شهروندان مناطق مختلف مشهد از فعالیت‌های سازمان‌های مرتبط با شهرداری، از پاسخ‌دهندگان خواسته شده تا میزان آشنایی و رضایت خود را از ۱۳ سازمان مرتبط با شهرداری گزارش نمایند. از آنجا که این سازمان‌ها به‌طور دائم با مردم در ارتباط می‌باشند، نگرش مردم نسبت به آن‌ها و میزان آشنایی با وظایف و مسئولیت‌های آن‌ها می‌تواند نقش مؤثری در تعالی و پیشرفت سازمان‌ها داشته باشد. در جدول ۸ نتایج حاصل برای کل نمونه در ارتباط با ۱۳ سازمان گزارش شده است. با توجه به جدول (۸) میزان آشنایی افراد با سازمان‌های زیرمجموعه شهرداری در سطح متوسط قرار دارد. فقط در این بین میزان آشنایی با سازمان فردوس‌ها زیاد بوده و نیز میزان آشنایی افراد با سازمان‌های مدیریت پسماند، فناوری اطلاعات و ارتباطات، بهره‌برداری خطوط قطار شهری و ترافیک خیلی کم بوده است. همچنین از نظر میزان رضایت افراد از آن سازمان‌ها باید بیان گردد که رضایت افراد جامعه از سازمان‌های ذکر شده در سطح متوسط قرار دارد و تنها میزان رضایت از ۲ سازمان زمین و مسکن و بهره‌برداری از خطوط قطار شهری خیلی کم می‌باشد.

جدول ۸- میزان آشنایی و رضایت پاسخ‌گویان از سازمان‌های زیر مجموعه شهرداری

سازمان	میزان آشنایی				
	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
پارک‌ها و فضای سبز	26 (/10/61)	32 (/13/06)	83 (/33/88)	60 (/24/49)	35 (/14/29)
مدیریت پسماند	73 (/29/80)	51 (/20/82)	61 (/24/90)	37 (/15/10)	6 (/2/45)
آتش‌نشانی و خدمات ایمنی	42 (/17/14)	24 (/9/80)	84 (/34/29)	51 (/20/82)	31 (/12/65)
فردوس‌ها(مثل بهشت رضا)	42 (/17/14)	42 (/17/14)	64 (/26/12)	68 (/27/76)	26 (/10/61)
میادین میوه و تره‌بار و ساماندهی مشاغل شهری	41 (/16/73)	49 (/20/00)	89 (/36/33)	46 (/18/78)	20 (/8/16)
فرهنگی و هنری	53 (/21/63)	54 (/22/04)	57 (/23/27)	45 (/18/37)	23 (/9/39)
فناوری اطلاعات و ارتباطات (خدمات کامپیوتری)	83 (/33/88)	40 (/16/33)	57 (/23/27)	32 (/13/06)	16 (/6/53)
اتوبوسرانی	30 (/12/24)	31 (/12/65)	74 (/30/20)	69 (/28/16)	41 (/16/73)
تاکسیرانی	35 (/14/29)	35 (/14/29)	68 (/27/76)	67 (/27/35)	36 (/14/69)
زمین و مسکن	66 (/26/94)	60 (/24/49)	68 (/27/76)	32 (/13/06)	18 (/7/35)
مدیریت پایانه‌های مسافربری	59 (/24/08)	42 (/17/14)	67 (/27/35)	54 (/22/04)	9 (/3/67)
بهره‌برداری خطوط قطار شهری	82 (/33/47)	44 (/17/96)	52 (/21/22)	24 (/9/80)	31 (/12/65)
ترافیک (قطار شهری)	88 (/35/92)	45 (/18/37)	59 (/24/08)	22 (/8/98)	19 (/7/76)
شهرداری	720 (/23)	549 (/18)	883 (/29)	607 (/20)	311 (/10)

منبع: یافته‌های تحقیق، اعداد داخل پرانتز معرف درصد نسبی هر قسمت می‌باشد.

ادامه جدول ۸- میزان آشنایی و رضایت پاسخ‌گویان از سازمان‌های زیر مجموعه شهرداری

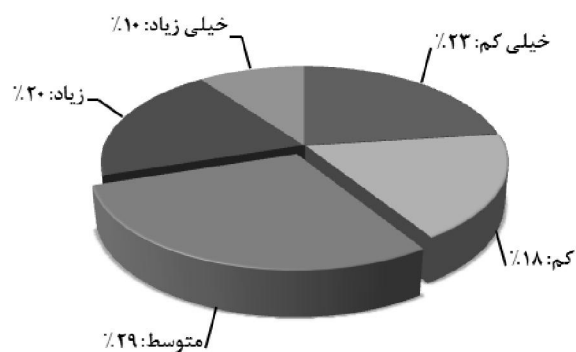
میزان رضایت				
خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
27	19	83	80	34
(/11/02)	(/7/76)	(/33/88)	(/32/65)	(/13/88)
50	50	101	37	7
(/20/41)	(/20/41)	(/41/22)	(/15/10)	(/2/86)
20	26	91	75	31
(/8/16)	(/10/61)	(/37/14)	(/30/61)	(/12/65)
36	41	92	51	24
(/14/69)	(/16/73)	(/37/55)	(/20/82)	(/9/80)
39	46	99	35	12
(/15/92)	(/18/78)	(/40/41)	(/14/29)	(/4/90)
35	53	88	37	13
(/14/29)	(/21/63)	(/35/92)	(/15/10)	(/5/31)
49	44	89	31	9
(/20/00)	(/17/96)	(/36/33)	(/12/65)	(/3/67)
46	39	88	37	20
(/18/78)	(/15/92)	(/35/92)	(/15/10)	(/8/16)
50	51	80	34	11
(/20/41)	(/20/82)	(/32/65)	(/13/88)	(/4/49)
82	55	74	13	6
(/33/47)	(/22/45)	(/30/20)	(/5/31)	(/2/45)
43	54	88	35	8
(/17/55)	(/22/04)	(/35/92)	(/14/29)	(/3/27)
73	49	72	25	9
(/29/80)	(/20/00)	(/29/39)	(/10/20)	(/3/67)
67	53	76	18	14
(/27/35)	(/21/63)	(/31/02)	(/7/35)	(/5/71)
617	580	1121	508	198
(/20)	(/19)	(/37)	(/17)	(/7)

منبع: یافته‌های تحقیق، اعداد داخل پرانتز معرف درصد نسبی هر قسمت می باشد.

در مجموع کمترین آشنایی مردم با سازمان مدیریت پسماند، فناوری اطلاعات و ارتباطات، بهره‌برداری خطوط قطار شهری و ترافیک و کمترین رضایت آنان از ۲ سازمان زمین و مسکن و بهره‌برداری از خطوط قطار شهری است. میزان آشنایی و رضایت مردم از سایر سازمان‌ها در سطح متوسط قرار دارد.

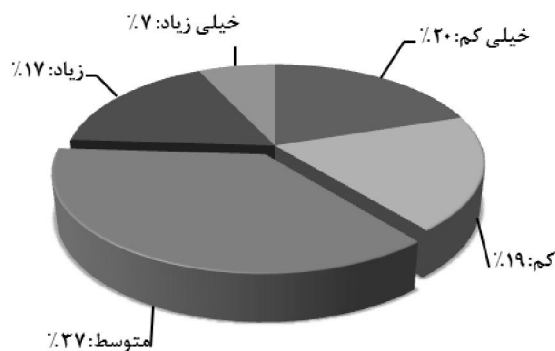
در نهایت با توجه به نمودارهای (۶) و (۷) میزان آشنایی افراد از شهرداری متوسط و میزان رضایت آن‌ها نیز در سطح متوسط قرار دارد. یعنی بیشترین درصد افراد پاسخگو (۲۹٪) آشنایی متوسط با شهرداری داشته و بیشترین درصد افراد پاسخگو (۳۷٪) رضایتشان از شهرداری نیز در سطح متوسط بوده است.

نمودار ۶- میزان آشنایی افراد با شهرداری

منبع: یافته‌های تحقیق

نمودار ۷- میزان رضایت افراد با شهرداری

منبع: یافته‌های تحقیق

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

در این پژوهش سطح سرمایه اجتماعی و شاخص‌های آن در مناطق ۱۳ گانه مشهد برآورد شده و در همین راستا میزان آگاهی و رضایت شهروندان از سازمان‌های زیر مجموعه شهرداری مورد بررسی قرار گرفت. نتایج تحقیق حاکی از آن است که بین شاخص‌های سرمایه اجتماعی در نقاط مختلف شهر مشهد تفاوت وجود دارد. در مجموع سطح سرمایه اجتماعی در مشهد در سطح متوسط برآورد شده است. از آنجا که سرمایه اجتماعی و شاخص‌های آن متغیرهایی هستند که در صورت عدم هماهنگی و تلاش در جهت بهبود، به سمت تخریب و کاهش متمایل می‌گردند، پیشنهادات زیر در جهت هماهنگی بیشتر سازمان‌های ذیربط برای ارتقای سرمایه اجتماعی متناسب با وظایف شهرداری مشهد ارائه می‌گردد:

(۱) اگرچه سطح سرمایه اجتماعی در سطح شهر مشهد در حد متوسط (۳ از ۵) برآورد شده است ولی وجود روحیه مذهبی و تقدس موجود در سطح مشهد، امکان افزایش این سطح سرمایه اجتماعی را ممکن و لازم به‌شمار می‌آورد. از این رو پیشنهاد می‌گردد نتایج این گزارش به‌طور کامل در اختیار سازمان‌های مسئول در شهر از جمله فرمانداری، نیروی انتظامی، دادگستری، دانشگاه‌ها و سایر نهادهای مسئول گذاشته شود تا با هماهنگی این نهادها در جهت ارتقای شاخص‌های سرمایه اجتماعی در شهر مشهد تلاش گردد.

(۲) نتایج حاکی از آن است که منطقه ۸ شهرداری از کمترین میزان سطح سرمایه اجتماعی برخوردار است و در این منطقه شاخص‌های امنیت و اعتماد در حد پایین قرار دارد. از این رو نهادهای مسئول باید نسبت به شناسایی عوامل و دلایل پایین‌بودن این شاخص‌ها و تدوین راهکارهایی جهت ارتقای شاخص‌های مذکور همکاری لازم را به عمل آورند. ارائه طرح‌های

امنیتی و گسترش نظارت بر این منطقه، تبلیغات و فرهنگ‌سازی در جهت ارتقای سطح اعتماد و مشارکت عمومی می‌تواند از جمله این راهکارها باشد.

۳) نتایج تحقیق حاکی از آن است که در بین شاخص‌های سرمایه اجتماعی، شاخص اعتماد کلاً در سطح پایینی قرار داشته و این موضوع تقریباً برای تمامی مناطق مشهد صادق است. از این رو کاهش اعتماد عمومی ضربه‌ای است که به تدریج دامن سازمان‌های مختلف از جمله شهرداری را گرفته و در بلندمدت آثار آن جبران‌ناپذیر خواهد بود. برگرداندن اعتماد و ارتقای آن نیاز به یک برنامه میان‌مدت و طولانی‌مدت دارد. زیرا این کاهش اعتماد در طی سالیان دراز ایجاد شده و صرفاً با گذشت زمان و اقدامات فرهنگی و عقیدتی قابل بازگشت است. گسترش تبلیغات و فرهنگ‌سازی در جامعه، صداقت مسئولان با مردم، واگذاری امور به مردم و گسترش نهادهای مردم نهاد، ایجاد روحیه پرسش‌گری و پاسخ‌گویی در بین مردم و مسئولان، ترویج فرهنگ غنی اسلامی در خصوص گسترش ارتباطات و اعتماد بین افراد می‌تواند تا حدی اعتماد از دست رفته را برگرداند.

۴) نتایج نشان می‌دهد که در بین شاخص‌های سرمایه اجتماعی، بیشترین مقدار مربوط به شاخص آگاهی است که در تمامی مناطق مشهد در سطح متوسط به بالا قرار داشته است و این موضوع فرصت مغتنمی برای سیاست‌گذاران و مسئولین شهری ارائه کرده تا با طرح نیازها، اولویت‌ها و مشکلات شهری و تعامل با مردم، از نظرات و دانش آنها در خصوص مدیریت شهری استفاده کرده و با افزایش سطح آگاهی مردم، سطح سرمایه اجتماعی را بالا ببرند.

۵) نتایج جدول شماره ۳ نشان می‌دهد که در مناطق مختلف مشهد تفاوت‌هایی بعضاً قابل ملاحظه‌ای بین شاخص‌های سرمایه اجتماعی وجود دارد. از این رو پیشنهاد می‌گردد اولاً نتایج حاصل از تحقیق در اختیار تمامی شهرداری‌های مناطق مختلف شهر گذاشته شده و طی یک برنامه علمی، کامل و زمان‌بندی شده در جهت بهبود شاخص‌های ارائه شده از آنها همکاری خواسته شده و بر اجرای صحیح امور توسط آنها نظارت گردد و ثانیاً در مناطقی که شاخص‌های سرمایه اجتماعی در آنها پایین‌تر است علت موضوع بررسی شده و تلاش شود امکانات و اعتبارات مالی، فرهنگی، آموزشی و سایر امکانات موجود بطور متوازن و در راستای تقویت و رشد متوازن سرمایه اجتماعی در شهر سوق پیدا نماید.

۶) نتایج جدول ۸ نشان می‌دهد که بیشترین میزان آشنایی شهروندان با سازمان‌های اتوبوسرانی و تاکسیرانی و کمترین میزان آشنایی آنها با سازمان‌های قطار شهری و مدیریت پسماند است. در این خصوص اطلاع‌رسانی مفید از طریق بیلبرد، بروشور تبلیغاتی و سایر اشکال تبلیغات می‌تواند ضمن آشنا کردن مردم با وظایف و مسئولیت‌های هر سازمان، نقش آنها را در بهبود عملکرد این سازمان‌ها پررنگ‌تر نماید.

۷) نتایج حاصل از جدول ۸ نشان می‌دهد بیشترین میزان رضایت مردم از سازمان‌های پارک‌ها و فضای سبز و همچنین آتش‌نشانی می‌باشد و کمترین رضایت مردم از سازمان‌های زمین و مسکن و بهره‌برداری خطوط قطار شهری است. پیشنهاد می‌گردد در این خصوص سازمان‌هایی که بیشترین رضایت را داشته‌اند، مورد تشویق و سازمان‌هایی که کمترین رضایت مراجعان را داشته‌اند، در جهت عملکرد بهتر برای رضایت مراجعان مورد تشویق قرار گیرند. در این زمینه ارزیابی نظرات مراجعان و رسیدگی سریع و عادلانه به شکایات آنها می‌تواند در بهبود عملکرد سازمان‌ها نقش مفیدی داشته باشد.

۱. اکبری، غ. ۱۳۸۳. سرمایه اجتماعی و حکمرانی شهری. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، ۱۳۸۳.
۲. الوانی، م. سید نقوی، م. ۱۳۷۹. سرمایه اجتماعی و مفاهیم و نظریه‌ها. فصلنامه مطالعات مدیریت، ۳۳ و ۳۴.
۳. امیری، م. و رحمانی، ت. ۱۳۸۵. بررسی آثار سرمایه اجتماعی درون و برون‌گروهی بر رشد اقتصادی استان‌های ایران. دو فصلنامه علمی پژوهشی جستارهای اقتصادی، ۱۳۸۵ و ۶.
۴. امین بیدختی، ع. و نظری، م. ۱۳۸۸. ارائه یک مدل نظری برای نهادینه سازی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی جهت بهبود عملکرد اقتصادی. راهبرد یاس، ۱۳۸۸ و ۱۹.
۵. امین بیدختی، ع. و نظری، م. ۱۳۸۹. ارائه یک مدل نظری جهت تعیین نقش سرمایه اجتماعی به عنوان گوهری گرانبها اما کم هزینه: راهکاری برای بهبود عملکرد اقتصادی. راهبرد یاس، ۱۳۸۹ و ۲۲.
۶. بایزیدی، ا. و اولادی، ب. عباسی و ن. ۱۳۸۹. تحلیل داده‌های پرسشنامه ای به کمک نرم‌افزار SPSS، تهران، عابد.
۷. برامکی یزدی، ح. ۱۳۸۷. عوامل مؤثر بر توسعه (مطالعه موردی: سرمایه اجتماعی). راهبرد یاس، ۱۳۸۷ و ۱۶.
۸. بوردیو، پ. ۱۳۸۴. شکل‌های سرمایه اجتماعی، افشین خاکباز و حسن پویان، شیراز.
۹. پور محمدی، م. و حسین زاده دلیر، ک. پیری و ع. ۱۳۸۹. حکمروایی مطلوب شهری بر بنیان سرمایه اجتماعی: آزمون نظم نهادی - فضایی ارتباطی و فاعلیت‌مندی غیر اقتصادی (مطالعه موردی: کلان شهر تبریز). مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، ۱۳۸۹ و ۱.
۱۰. پیراهری، ن. ۱۳۸۹. سرمایه اجتماعی در نظریات جدید. پژوهش نامه علوم اجتماعی، ۱۳۸۸ و ۳.
۱۱. حسینی، ا. علمی، ز. و شارع پور، م. ۱۳۸۶. رتبه بندی سرمایه اجتماعی در مراکز استان‌های کشور. فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی، ۱۳۸۶ و ۲۶.
۱۲. خاکپور، ب. مافی، ع. باران پوری، ع. ۱۳۸۸. نقش سرمایه اجتماعی در توسعه پایدار محله‌ای (نمونه: کوی سجاده مشهد). مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ۱۳۸۸.
۱۳. ربانی خوراسگانی، ع. صدیق اورعی، غ. خنده‌رو، م. ۱۳۸۸. سنجش میزان سرمایه اجتماعی در سطح محله. مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۸.
۱۴. رحمانی، ت. عباسی نژاد، ح. امیری و م. ۱۳۸۶. بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر رشد اقتصادی ایران (مطالعه موردی: استان‌های کشور با روش اقتصادسنجی فضایی). فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی، ۱۳۸۶ و ۲.
۱۵. ردادی، م. ۱۳۸۷. سرمایه اجتماعی و امنیت اجتماعی. راهبرد یاس، ۱۳۸۷ و ۱۶.
۱۶. رنایی، م. ۱۳۸۱. سقوط سرمایه اجتماعی. آفتاب، ۱۶.
۱۷. ساروخانی، ب. نویدنیا، م. ۱۳۸۵. امنیت اجتماعی خانواده. فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، ۱۳۸۵ و ۲۳.
۱۸. سردارنیا، خ. قدرتی، ح. اسلام، ع. ۱۳۸۸. تأثیر حکمرانی خوب و سرمایه اجتماعی بر اعتماد سیاسی: مطالعه موردی؛ شهرهای مشهد و سبزوار. پژوهشنامه علوم سیاسی، ۱۳۸۸.
۱۹. سعادت، ر. ۱۳۸۵. تخمین سطح و توزیع سرمایه اجتماعی استان‌ها. فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، ۱۳۸۵ و ۲۳.
۲۰. سعادت، ر. ۱۳۸۷. برآورد روند سرمایه اجتماعی در ایران (با استفاده از روش فازی).
۲۱. سوری، ع. ۱۳۸۳. سرمایه اجتماعی و عملکرد اقتصادی. ۱۳۸۳.

۲۲. شریفیان ثانی، م. ۱۳۸۰. سرمایه اجتماعی، مفاهیم اصلی و چارچوب نظری. فصلنامه علمی پژوهشی مددکاری اجتماعی، ۱۳۸۰ و ۸.
۲۳. شعبانی، ا. سلیمانی و م. ۱۳۸۸. سنجش و رتبه‌بندی سطح سرمایه اجتماعی در استان‌های کشور (سال ۱۳۸۷). دو فصلنامه علمی - تخصصی مطالعات اقتصاد اسلامی، ۱۳۸۸ و ۲.
۲۴. صمدی، ح. ۱۳۸۷. سرمایه اجتماعی و توسعه مالی: اقتصاد ایران (۱۳۸۵ - ۱۳۵۰).
۲۵. صمدی، م. کریم و م. خسروی و م. ۱۳۸۷. بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر رشد اقتصادی ایران. فصلنامه اقتصاد مقداری، ۱۳۸۷ و ۲.
۲۶. صیدایی، ا. احمدی شاپورآبادی، م. معین آبادی، ح. ۱۳۸۸. دیباچه‌ای بر سرمایه اجتماعی و رابطه آن با مؤلفه‌های توسعه اقتصادی در ایران. راهبرد یاس، ۱۳۸۸ و ۱۹.
۲۷. عبداللهی، م. موسوی و م. ۱۳۸۶. سرمایه اجتماعی در ایران؛ وضعیت موجود، دورنمای آینده و امکان - شناسی گذار. فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، ۱۳۸۶ و ۲۵.
۲۸. عزیزانی‌فر، ج. قاسمی، ز. بررسی تئوریک سرمایه اجتماعی و تبیین مؤلفه‌های کارکردی آن. زیربار، ۶۵ و ۶۶.
۲۹. عسگری، م. توحیدی‌نیا، ا. ۱۳۸۶. تأثیر سرمایه اجتماعی بر رشد و توسعه اقتصادی. دو فصلنامه علمی - پژوهشی جستارهای اقتصادی، ۱۳۸۶ و ۸.
۳۰. فوکویاما، ف. ۱۳۷۹. پایان نظم سرمایه اجتماعی و حفظ آن، غلامعباس توسلی، تهران، جامعه ایرانیان.
۳۱. فیروزآبادی، ا. ۱۳۸۳. وضعیت سرمایه اجتماعی در ماطق بیست و دوگانه شهر تهران. مجموعه مقالات همایش وضعیت فرهنگی - اجتماعی شهر تهران، شهرداری تهران.
۳۲. فیروزآبادی، و. ا. ایمانی جاجرمی و ح. ۱۳۸۵. سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی - اجتماعی در کلان شهر تهران. فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، ۱۳۸۵ و ۲۳.
۳۳. فیروزآبادی، ا. حسینی و ر. قاسمی و ر. ۱۳۸۹. مطالعه شاخص‌ها و رتبه توسعه اقتصادی در استان‌های کشور و رابطه آن با سرمایه اجتماعی. فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، ۱۳۸۹ و ۳۷.
۳۴. فیلد، ج. ۱۳۸۶. سرمایه اجتماعی، غلامرضا غفاری و حسین رضانی، تهران، کویر.
۳۵. قاسمی، و. اسماعیلی، ر. ربیعی و ک. ۱۳۸۵. سطح‌بندی سرمایه اجتماعی در شهرستان‌های استان اصفهان. فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی، ۱۳۸۵ و ۲۳.
۳۶. کتابی، م. ادیبی سده، م. و قاسمی، و. صادقی ده چشمه، س. ۱۳۸۹. سنجش اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در مراکز شهرستان‌های چهارمحال و بختیاری. جامعه‌شناسی کاربردی، ۱۳۸۹ و ۴.
۳۷. کریمی، م. سرمایه اجتماعی و نقش کلیدی آن در ثبات امنیت اجتماعی. زیربار، ۶۵ و ۶۶.
۳۸. کلانتری، ص. گنجی، م. ۱۳۸۴. بررسی شاخص‌های توسعه اجتماعی، اقتصادی ایران. اطلاعات سیاسی، اقتصادی، ۲۱۱ و ۲۱۲.
۳۹. کلمن، ج. ۱۳۷۷. بنیادهای نظریه اجتماعی، منوچهر صبوری، تهران، نشر نی.
۴۰. کلمن، ج. ۱۳۸۴. نقش سرمایه اجتماعی در ایجاد سرمایه انسانی، افشین خاکباز و حسن پویان، تهران، شیرازه.
۴۱. کیان، ت. ۱۳۸۵. سرمایه اجتماعی؛ اعتماد، دموکراسی و توسعه، افشین خاکباز و حسن پویان، تهران، شیرازه.
۴۲. کیان، ت. ثقفی، م. کوهستانی نژاد، م. سرمایه اجتماعی و سیاست‌های اجتماعی (بررسی وضعیت سرمایه اجتماعی در ایران امروز). فصلنامه رفاه اجتماعی.

۴۳. مرنیسی، ف. ۱۳۸۵. سرمایه اجتماعی در عمل، افشین خاکباز و حسن پویان، شیرازه.
۴۴. مصطفوی، م. ۱۳۸۷. عوامل تأثیرگذار بر سطح سرمایه اجتماعی و راهکارهای ارتقای آن. ماهنامه مهندسی فرهنگی، ۱۳۸۷ و ۲۳ و ۲۴.
۴۵. منظور، د. و یادی پور، م. ۱۳۸۷. سرمایه اجتماعی عامل توسعه اجتماعی و اقتصادی. راهبرد یاس، ۱۳۸۷ و ۱۵.
۴۶. موسوی، م. ۱۳۸۵. مشارکت اجتماعی، یکی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی. فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، ۱۳۸۵ و ۲۳.
۴۷. ناطق پور، م. فیروزآبادی، ا. ۱۳۸۴. سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن در شهر تهران. مجله جامعه‌شناسی ایران، ۱۳۸۴ و ۴.
۴۸. ناطق پور، م. فیروزآبادی، ا. ۱۳۸۵. شکل‌گیری سرمایه اجتماعی و فراتحلیل مؤثر بر آن. نامه علوم اجتماعی، ۱۳۸۵ و ۲۸.
۴۹. نوغانی، م. اصغریپور ماسوله، ا. صفا، ش. کرمانی، م. ۱۳۸۷. کیفیت زندگی شهروندان و رابطه آن با سرمایه اجتماعی در شهر مشهد. مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۷.
۵۰. هاروی، د. ۱۳۷۹. عدالت اجتماعی و شهر، فرخ حسامیان و محمدرضا حائری و بهروز منادی‌زاده، تهران، نشر شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.

51. Bourdieu , P. 1986. The forms of capital. in: J.G. Richardson (ed.): Handbook for theory and research for the sociology of education.
52. Coleman , J. 1988. Social capital in the creation of human capital. American journal of sociology.
53. Coleman , J. 1990. Foundations of social theory. Cambridge.
54. Fukuyama , F. 1999. Social capital and civic society. Conference on second generalization reform.
55. Grootaert , C. and Van-Bastelaer. 2002. The role of social capital in development. Cambridge university press.
56. Guiso , L. Sapienza , P. and Zingales , L. 2004. The role of social capital in financial development. NBER working paper.
57. Helliwell , J. 1996. Economic growth and social capital in Asia. NBER working paper, No. 5470.
58. Iyer , S. Kiston , M. and Toh , B. 2005. Social capital, economic growth and regional development. Regional studies 39.
59. Leana ,C. and Van Buren , H. 1999. Organizational social capotal and development, practices. Academy of management review, 24.
60. Paxton , P. 1999. Is social capital declining in the United States? A multiple indicator assessment. American journal of sociology, No. 1 .
61. Putnam , R. 1993. making democracy work: Civic traditions in modern Italy. Princeton, NJ: Princeton university press.
62. Putnam , R. 1995. Bowling alone: America's declining social capital. Jouranal of democracy.
63. Putnam , R. 1995. Tuning in, tuning out: The strange disappearance of social capital in America. PS: Political science and polities.
64. Putnam , R. 1996. The strange disappearance of civic America. Policy.
65. Putnam , R. 2000. Bowling alone: The collapse and revial of American community. New York: Simon and Schuster.
66. Stone , W. 2002. Social capital: Empirical meaning and measurement validity. Australian institute of family studies, Research paper no. 27.
67. Temple , J.and Johnson , P. 1998. Social capital and economic growth, quarterly and economic growth. Quarterly journal of economics.

Estimation if social capital in different areas of Mashhad and providing suggestions for improving it, in line to the municipality duties

H. Mohammadi^{*}, A. Taali Moghaddam^{**} and M. Bastam^{***}

Abstract

Social capital is a relatively new concept which in today's economic and social studies in developed and developing societies are discussed and its role in shaping the social relations of individuals are investigated. Because Municipal has an important role in direction of economic, social and cultural facilities in different areas of the city, and on the other hand it is a bilateral associated with the people as the owners and benefit from the social capital, thereby this can be very useful toward bedding and creating the necessary conditions for increasing these indicators among the people the city. For this purpose, in this study by examining of different dimensions of social capital has been to estimate its amount of 13-fold the city of Mashhad.

For research, using stratified sampling with proportional allocation is obtained sample size in each region. And after completing 245 questionnaires and testing for its validity and reliability, of indicators of were calculated social capital and its sub-indices. The results indicated that the highest levels of social capital related to the region 12 and the lowest belong to the region 8. Also safety, awareness and participation indicators were higher in 12 in to other areas and only the confidence indicator in this area has not allocated to the highest rating. For Mashhad confidence indicator has the lowest rate and its most related to the awareness indicator. Also are calculated by creating cross tabulation, relationship between some descriptive variables with the indicators and has offer the necessary strategies to promotion social capital in different areas of the city that is In line with the duties of municipalities.

Word keys: Social capital, Mashhad, Social capital indicators, cross tabulation, Mashhad Municipal.

^{*} - Assistant professor, Dept. of Agricultural Economic, College of Agriculture, Ferdowsi University of Mashhad. (Corresponding author: hoseinmohammadi@yahoo.com)

^{**} - MSc student, Dept. of Agricultural Economic, College of Agriculture, Ferdowsi University of Mashhad. (azadeh_taalimoghaddam@yahoo.com)

^{***} - MSc student, Dept. of Economic, College of Economic and Administrative Sciences, Ferdowsi University of Mashhad. (morteza_bastam@yahoo.com)